

DR JOZEF REINHOLD

sędzia i docent Uniwersytetu Jagiellońskiego

Projekt ustawy o młodocianych przestępcach i jego uzasadnienie.

A) Projekt.

Art. 1.

W trzy miesiące od dnia ogłoszenia wchodzi w życie dla całej Rzeczypospolitej Polskiej następująca ustawa:

61179

I. Postanowienia prawa materialnego.

Wiek nieletni.

§ 1.

Nie podlega karze, kto w chwili popełnienia czynu przestępczego nie ukończył czternastego roku życia.

Sędzia winien poczynić zarządzenia, których wymaga stan sprawy.

Młodociani sprawcy.

§ 2

Sprawca czynu przestępczego w wieku od ukończonego czterna tego do ukończonego osiemna tego roku życia nie podlega karze, jeżeli z powodu nieobrzołności umysłowej lub ino alrej nie mógł zrozumieć istoty i znaczenia społecznego p zez siebie czynu lub kierować swem działaniem

Jeżeli stan sprawcy wymaga specjalnego traktowania, w szczególności jeżeli sprawca jest umyślowo chorym lub umyślowo tępym, głuchoniemym, ślepy, epileptykiem albo w swym rozwoju umysłowym lub moralnym nadmiernie zaniedbanym, sąd poczyni zarządzenia, wskazane ze względu na stan sprawy.

Odstąpienie od kary.

§ 3.

Jeżeli młodociany popełni przestępstwo, zagrożone w ustawie grzywną lub karą pozbawienia wolności poniżej sześciu miesięcy, może sąd odstąpić od nałożenia kary, o ile uzna, że sprawca popełnił czyn z nierozwagi, ze swawoli lub z innej pobudki, nie świadczącej o zepsuciu lub o moralnem zaniedbaniu. Sąd ogranicza się do stwierdzenia winy w wyroku i udziela sprawcy upomnienia.

Odstąpienie od kary jest wykluczone, jeżeli sprawca już raz został uznany winnym czynu przestępnego.

Warunkowe zawieszenie wykonania kary.

§ 4.

Jeżeli młodociany przestępca nie odcierpiał kary na wolności, a zostanie skazany na grzywnę lub na karę pozbawienia wolności, nie przewyższającą sześciu miesięcy, może sąd orzec zawieszenie kary na okres próby, o ile przy uwzględnieniu rodzaju i pobudki czynu, dotychczasowego trybu życia i charakteru sprawcy uzna, że wykonanie kary nie jest konieczne dla powstrzymania go od dalszych przestępstw. Równocześnie sąd rozstrzyga, czy i jakie kary uboczne należy wykonać.

Czas trwania próby, który rozpoczyna się z chwilą prawomocności wyroku, oznacza sąd w granicach od dwu do pięciu lat.

Sąd oddaje skazańca na czas próby pod dozór ochronny jednostki lub stowarzyszenia; sąd może udzielać skazańcom wskazówek i nakazów, w szczególności co do miejsca pobytu i co do rodzaju zajęcia.

Po upływie okresu próby, korzystnym dla skazańca, sąd orzeka umorzenie kary.

Sąd zarządza wykonanie zawieszony kary:

a) jeżeli skazaniec złośliwie i uporczywie odmawia posłuszeństwa wskazówkom i nakazom sądu;

b) jeżeli w okresie próby prowadzi rozwiązłe lub niemoralne życie.

Jeżeli skazaniec zostanie zasądzony za przestępstwo, popełnione przed rozpoczęciem okresu próby lub w czasie jego trwania, sąd może przy uwzględnieniu rodzaju i pobudki nowego przestępstwa, tudzież jego związku z poprzednim, orzec warunkowe zawieszenie wykonania nowej kary przy stosownem przedłużeniu okresu próby, albo zarządzić jej wykonanie albo zarządzić wykonanie obu kar.

Zarządzenie wykonania zawieszony kary jest wykluczone po upływie trzech miesięcy od końca okresu próby. Jeżeli w chwili okresu próby toczy się przeciw skazańcowi postępowanie karne, sąd może zarządzić wykonanie zawieszony kary najdalej w ciągu sześciu tygodni po prawomocnem ukończeniu tego postępowania.

Wychowanie poprawcze.

§ 5.

Jeżeli młodociany popełnia przestępstwo, za które sąd uznałby za właściwe skazać go na grzywnę lub na karę pozbawienia wolności, nie przewyższającą sześciu miesięcy, może sąd odstąpić od nałożenia kary i zarządzić wychowanie sprawcy, o ile tego wymaga jego moralne zaniedbanie lub konieczność poprawy.

Czas przytrzymania w zakładzie poprawczym trwa najdłużej dwa lata.

Wymiar kary.

§ 6.

Do młodocianych nie stosuje się kara śmierci ani kara więzienia dożywotniego ani ciężkie więzienie.

Przy wymiarze kary więzienia sędzia może ustawową granicę obniżyć do sześciu miesięcy.

Skazanie młodocianego na grzywnę jest dopuszczalne, o ile sąd nabierze przekonania, że skazany grzywnę uiści z własnego majątku lub ze swoich dochodów.

Czasokresy przedawnienia dla przestępstw, popełnionych w wieku młodocianym, skraca się o połowę.

W razie skazania za przestępstwo, popełnione w wieku młodocianym, nie następują skutki karne, które ustawa karna lub inne ustawy łączą z wyrokiem skazującym. Sąd nie może orzec wydalenia młodocianego ani oddania go pod dozór policyjny.

Postanowienia te stosować należy i wówczas, gdy sprawca przestępstwa, popełnionego w wieku młodocianym, w chwili wydania wyroku ukończył ośmnasty rok życia.

Zmniejszona poczytalność.

§ 7.

Młodocianemu przestępcy o zmniejszonej poczytalności daruje się karę bezwarunkowo, jeżeli zachodzą warunki warunkowego zawieszenia wykonania kary (§ 4).

Jeżeli sąd uzna, że sprawca ze względu na stan zmniejszonej poczytalności, na sposób życia i na pobudkę czynu jest niebezpiecznym dla ogółu, może w miejsce kary orzec jego przytrzymanie w zakładzie leczniczym dla przestępców. Chory pozostaje w zakładzie, jak długo trwa jego stan niebezpieczny dla ogółu. Uwolnienie następuje stanowczo lub odwoalnie.

Zatarcie kary.

§ 8.

Wyrok skazujący młodocianego przestępcę ulega zatarciu, jeżeli skazaniec nie był sądownie karany, starał się wyrządzić szkodę wynagrodzić w miarę sił, a przez oznaczony niżej czas nie został zasądzony za nowe przestępstwo; wszelako ponowne skazanie za występki lub za przekroczenie nie stoi na przeszkodzie zatarciu obu wyroków ska-

zujących, o ile nowe przestępstwo nie wypływa z hańbiącej pobudki i o ile uważać je należy za nieznaczne.

Czas wymagany do zatarcia kary wynosi dziesięć lat, jeżeli wyrok opiewał najmniej na karę sześciomiesięcznego więzienia, w innych wypadkach zaś pięć lat. Czasokres ten liczy się od chwili odcierpienia kary lub od chwili prawomocności wyroku w razie zawieszenia wykonania kary (§ 4) lub zastąpienia kary wychowaniem poprawczem (§ 5); nie wlicza się w ten okres czasu, przepędzonego w zakładzie poprawczym.

W razie zatarcia wyroku skazującego skazaniec uchodzi za niekaranego i nie ma obowiązku na pytanie sądu lub innej władzy przyznawać się do tego, że był karany. Zatartego wyroku nie wymienia się ani w wygotowaniu karty karnej ani w świadectwie moralności.

II. Postępowanie karne.

Sąd specjalny dla młodocianych.

§ 9.

W sprawach karnych przeciw młodocianym przestępcom przeprowadza postępowanie wstępne i orzeka jeden sędzia, specjalnie do tych spraw wyznaczony, a to bez względu na rodzaj i stopień przestępstwa.

W razie łączności spraw karnych należy wydzielić sprawę przeciw młodocianemu przestępcy i przekazać ją sądowi dla młodocianych.

Badanie osobistych stosunków sprawcy.

§ 10.

Sąd dla młodocianych winien zbadać osobiste stosunki sprawcy, w szczególności warunki, wśród których wyrósł, jego wychowanie i tryb życia, tudzież starać się o stwierdzenie pobudki lub bezpośredniej przyczyny czynu.

Badanie stosunków osobistych sprawcy może sędzia powierzyć osobom, zajmującym się opieką nad młodzieżą lub jej wychowaniem.

Zastępstwo i obrona.

§ 11.

Sąd zawiadamia ustawowego zastępcę młodocianego o wdrożeniu przeciw niemu postępowania karnego, o jego aresztowaniu, o wniesieniu aktu oskarżenia i o zarządzeniu rozprawy głównej lub rozprawy apelacyjnej.

Ustawowy zastępca młodocianego może naprowadzać okoliczności faktyczne i zgłaszać wnioski w toku całego postępowania karnego; ustawowemu zastępcy przysługują wszystkie środki prawne, przyznane w ustawie obwinionemu, a bieg czasokresów ustawowych do ich wniesienia rozpoczyna się dlań z chwilą doręczenia mu uchwały sądowej.

O ile młodociany lub jego ustawowy zastępca nie ustanowią obrońcy, wyznacza sąd obrońcę z urzędu dla rozprawy głównej pod rygorem nieważności postępowania.

Obrońca i ustawowy zastępca może wnosić środki prawne i wbrew woli oskarżonego.

Postępowanie przeciw nieobecny.

§ 12.

W zaoczności młodocianego oskarżonego nie może sąd pod rygorem nieważności ani przeprowadzić rozprawy ani wydać wyroku.

Skazanie młodocianego w drodze nakazu karnego (osądu) jest niedopuszczalne.

Wykluczenie jawności rozprawy.

§ 13.

Rozprawa główna w sprawach karnych przeciw młodocianym odbywa się przy zamkniętych drzwiach.

Sąd może dozwolić wstępu na salę rozpraw zastępcom towarzystw opieki nad młodzieżą lub osobom, zajmującym się jej wychowaniem.

Sąd może zarządzić uchwałą wydalenie oskarżonego z sali rozpraw na czas poszczególnych czynności sądowych lub podczas wywodów stron.

Odwołanie od wyroku.

§ 14.

Przeciw wyrokom sądu dla młodocianych przysługuje oskarżonemu jak oskarżycielowi publicznemu lub prywatnemu odwołanie.

Odwołaniem można zaskarżyć orzeczenie o winie lub o karze, orzeczenie o odstąpieniu od kary, orzeczenie o warunkowym zawieszeniu wykonania kary i orzeczenie o zastąpieniu kary wychowaniem poprawczem.

O odwołaniu rozstrzyga sąd apelacyjny, który może zarządzić ponowienie lub uzupełnienie postępowania dowodowego na rozprawie apelacyjnej.

Zatarcie kary.

§ 15.

O zatarciu kary orzeka na wniosek skazanego sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji. Orzeczenie zapada w formie uchwały po wysłuchaniu zdania prokuratora sądu.

Przeciw tej uchwale przysługuje stronom zażalenie do sądu apelacyjnego, które należy zgłosić do dni trzech.

Tymczasowe przytrzymanie i areszt śledczy.

§ 16.

Młodocianych sprawców, pozostających w tymczasowym przytrzymaniu lub w areszcie śledczym, należy osobno umieścić.

Przytrzymanie i areszt śledczy młodocianego można wykonywać i w prywatnym zakładzie, o ile cel śledztwa nie stoi temu na przeszkodzie.

Oznaczenie takich zakładów prywatnych nastąpi w drodze rozporządzenia.

III. Wykonanie kary.

Zasady wykonania kary.

§ 17.

Karę pozbawienia wolności poniżej trzech miesięcy może młodociany skazaniec za zezwoleniem sądu odcierpieć w zakładzie prywatnym. Oznaczenie tego rodzaju zakładów nastąpi w drodze rozporządzenia.

Młodocianych skazańców umieszcza się w osobnych oddziałach więzienia; wszelkie zetknięcie się z dorosłymi skazańcami należy wykluczyć.

Pierwszy miesiąc kary więziennej winien młodociany przepędzić w osobnej celi, o ile względ na jego zdrowie nie stoi temu na przeszkodzie. Po miesiącu pracuje wspólnie z innymi skazańcami; noc przepędza w osobnej celi.

Młodocianym skazańcom należy zapewnić moralno-religijne kształcenie i naukę, odpowiadającą ich wiekowi, tudzież zajęcie przy uwzględnieniu ich zdolności i wiedzy; w szczególności należy ich kształcić w rzemiośle lub w zawodzie, któreby im na wolności zapewniły utrzymanie.

Ciemnicy nie należy stosować do młodocianych skazańców jako środka dyscyplinarnego.

Warunkowe uwolnienie.

§ 18.

Młodociany przestępca, który odcierpiał dwie trzecie oznaczonej w wyroku kary pozbawienia wolności, może odzyskać warunkowo wolność, jeżeli na podstawie jego do-

tychczasowego trybu życia i zachowania się w toku wykonania kary należy przyjąć, że nie nadużyje wolności do popełniania przestępstw.

O warunkowym uwolnieniu rozstrzyga okręgowa dyrekcja więzienna po wysłuchaniu zdania prokuratora apelacyjnego.

Okres próby odpowiada czasowi nieodcierpianej kary, nie może jednak trwać krócej niż rok. Warunkowo uwolnionego należy oddać pod dozór ochronny jednostki lub stowarzyszenia. Dyrekcja więzienna może udzielać skazańcowi wskazówek i nakazów, w szczególności co do miejsca pobytu i co do rodzaju zajęcia.

Po upływie okresu próby, korzystnym dla skazańca, karę uważa się za umorzoną w zupełności.

Dyrekcja więzienna odwołuje po wysłuchaniu zdania prokuratora apelacyjnego warunkowe uwolnienie i zarządza wykonanie reszty kary,

a) jeżeli skazaniec złośliwie i uporczywie odmawia posłuszeństwa jej wskazówkom i nakazom,

b) jeżeli w okresie próby prowadzi rozwiązłe lub niemoralne życie.

Jeżeli skazaniec zostanie zasądzony za przestępstwo, popełnione w okresie próby, dyrekcja więzienna rozstrzyga po wysłuchaniu zdania prokuratora apelacyjnego, czy należy cofnąć warunkowe uwolnienie; uwzględnia przytem rodzaj i pobudkę nowego przestępstwa i jego związek z poprzednim przestępstwem.

Cofnięcie warunkowego uwolnienia jest wykluczone po upływie trzech miesięcy od końca okresu próby. Jeżeli w chwili upływu okresu próby toczy się przeciw skazańcowi postępowanie karne, dyrekcja więzienna może odwołać warunkowe uwolnienie najdalej w ciągu sześciu tygodni po prawomocnem ukończeniu tego postępowania.

Dyrekcja więzienna stara się w porozumieniu z towarzystwami opieki nad młodzieżą o zapewnienie warunkowo uwolnionemu źródła uczciwego zarobku.

Art. II.

Z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy uchyla się przepisy § 2 lit. d, §§ 237, 269 — 273 kodeksu karnego austriackiego z 27 maja 1852, §§ 55 — 57 kodeksu karnego niemieckiego z 15 maja 1871 i art. 40, 41 i 55 kodeksu karnego rosyjskiego z 22 marca 1903.

B) Uzasadnienie.

Uwagi wstępne.

Odrębne traktowanie młodocianych przestępców ze stanowiska prawa karnego — stanowi zasadniczy postulat współczesnej polityki kryminalnej.

Statystyka kryminalna wykazuje, że liczba młodocianych przestępców z roku na rok wzrasta w sposób wprost przerażający. Tak np. w Austrii skazano:

W roku	Za zbrodnie — w wieku			Za występki — w wieku	
	od 10 do 14 lat	od 14 do 16 lat	od 16 do 20 lat	od 14 do 16 lat	od 16 do 20 lat
1883	525	612	4644	19	213
1904	1059	1156	5744	40	355

W Królestwie Polskiem ilość skazanych przez wszystkie sądy wynosiła:

W roku	W w i e k u		
	do 14 lat	od 14 do 20 lat	od 20 do 30 lat
1897	139	2949	5285
1898	112	2916	5495
1899	92	2799	5131
1900	105	3105	4973
1901	143	3286	4731

Względną przestępczość poszczególnych okresów wieku, obliczoną w stosunku do 100.000 ludności danego okresu za czas od roku 1897 do 1906 przy uwzględnieniu cyfr w Rosji przedstawia następująca tabliczka:

	Ilość skazanych przez wszystkie sądy przec. na rok		
	do lat 14	od 14 do 20 lat	od 20 do 30 lat
w Król. Polskiem	2.9	302.0	270.7
w Rosji *)	0.7	151.9	170.9

Dla Niemiec i Austrii przedstawiają się te cyfry następująco:

a) Niemcy

	do lat 15	od 15 do 20 lat	od 20 do 30 lat
Ilość skaz. w r. 1907 za zbrodnie i występki Na 100.000 ludn. każdego okresu wieku przypada skazanych	17.715	112.028	160.073
	90.4	1778	1883

b) Austrija

	od 10 do 14 lat	od 14 do 16 lat		od 16 do 20 lat		od 20 do 30 lat	
		chłopc	dziew	chłopc	dziew.	mężcz.	kobiet
Ilość skaz. przec. w roku za zbrodnie 1896 — 1900 Na 100.000 ludności każdego okresu przypada skazanych	941	644	138	4.969	805	10.909	1.466
	44	127	26	528	80	525	69

*) Cyfry te podaję za J. Konczyńskim (Stan moralny społeczeństwa polskiego).

Już na podstawie tych cyfr, przytoczonych tylko przykładowo, uderza zjawisko, bardzo znamienne dla przestępczości młodocianych w Królestwie: oto, gdy w Niemczech, Austrii i w innych państwach, największa przestępczość przypada z reguły na okres wieku od dwudziestu do trzydziestu lat, w Królestwie Polskiem *największą przestępczością* odznacza się *okres wieku od 14 do 20 lat*.

Przyczyny przestępczości młodocianych i jej wzrostu są różnorodne. W okresie dojrzewania, stanowiącym przejście z wieku dzieciennego do wieku dojrzałego, uczy się dopiero jednostka zwolna naginać do warunków życia i pożycia społecznego. Budzący się popęd płciowy, żądza życia i użycia, chęć wyładowania swej energii — oto czynniki, którym główny udział przypada w procesie tworzenia się czynu u młodocianych; motywy powstrzymujące od działań przeciwnych prawu, motywy natury etycznej i społecznej w tym wieku nie działają jeszcze zgoła, albo przynajmniej nie z mocą, właściwą wiekowi dojrzałemu.

Obok tych czynników fizjologicznych i psychologicznych wybitną rolę w przestępczości młodocianych odgrywają czynniki natury społecznej, ekonomicznej, a nawet politycznej. Tak np. wystarczy wymienić: brak wychowania lub ujemne wychowanie, pracę kobiet i dzieci, urągające wszelkim normom higieny i obyczajności stosunki mieszkaniowe, zwłaszcza w większych miastach, rozluźnienie więzów rodzinnych, skutki nadużywania alkoholu przez rodziców i dzieci, walki społeczne i polityczne, a szczególnie jaskrawy kontrast między skrajną nędzą a rafinowanym zbytkiem, które już w duszę dziecka wsączają jad nienawiści i zawiści, życie młodzieży na ulicach wielkiego miasta i czyhające na nią tam niebezpieczeństwa — by zrozumieć, jak szeroko płyną w społecznem społeczeństwie kulturalnem źródła zaniedbania moralnego i wynikającej zeń przestępczości młodocianych.

Odkrywanie tych źródeł stanowi jedynie racjonalną podstawę dla celowej działalności państwa i społeczeństwa w kierunku ich tłumienia lub zatykania; wyłaniają się dla

polityki społecznej nowe zagadnienia, rozszerza się zakres działania i dziedzina *opieki* społecznej. Zadanie *polityka kryminalnego* jest ciaśniejsze i ściślej określone: problem młodocianych przestępców sprowadza się dlań do zagadnienia: czy i jakie środki kryminalno polityczne należy stosować zamiast obecnego systemu reakcji prawno karnej, by skuteczniej zwalczać przestępczość młodocianych?

Prawo karne, zbudowane na teorii odwetu, hołduje kategorycznemu nakazowi kary i odnośnie do młodocianych przestępców; wymiar kary w myśl zasady proporcjonalności między winą a karą okazuje się nietylko bezskutecznym, o ile chodzi o zapobieżenie przestępczości młodocianego sprawcy, ale wręcz niebezpiecznym i szkodliwym dla społeczeństwa. Kara, spotykająca młodocianego, stanowi z reguły, przy uwzględnieniu szeregu okoliczności łagodzących, krótkotrwałą karę pozbawienia wolności, której ujemne strony są znane: krótkotrwałą karą więzienną bowiem nie poprawia, ani nie odstrasza, przeciwnie usuwa obawę przed karą, przytępia poczucie czci u skazanego, wyciska na nim piętno aresztanta, które mu uniemożliwia lub przynajmniej w wysokim stopniu utrudnia możność dalszej egzystencji w społeczeństwie; niemniej przez zetknięcie niezepsutego jeszcze skazańca z żywiołami gorszymi ułatwia mu dalsze kroki na równi pochylej przestępczości i z jednostek jeszcze niedojrzałych, dotychczas nieposzlakowanych, posiadających chęć i zdolność do życia społecznego tworzy wielkich przestępców. Doświadczenia uczą z jednej strony, że niepoprawni i niebezpieczni przestępcy z reguły już w wczesnej młodości popadają w kolizję z porządkiem prawnym, z drugiej strony zaś nie ulega wątpliwości, że przestępczość, występująca w późniejszym wieku po nienagannem życiu w młodości, bardzo rzadko przybiera charakter chroniczny. Zwalczenie przestępczości młodocianych pozostaje tedy w ścisłym związku ze zwalczaniem recydywy. Współczesna polityka kryminalna przeciwstawia teorii odwetu *zasadę celowości* w dziedzinie prawa karnego dla młodocianych przestępców i żąda sto-

sowania do nich instytucji, których pierwowzory stanowią przeważnie urzędnia praktyczne, występujące zrazu sporadycznie w Ameryce, w Anglii i we Francji. Myśl zasadnicza tych instytucji da się wyrazić w postulatcie: jak najmniej represji wobec młodocianych, a jak najwięcej prewencji szczególnej, w pierwszym rzędzie stosowanie środków ochronnych, głównie wychowania ochronnego, a tylko w *ostatecznym* wypadku stosowanie kary.

Na jedną okoliczność należy zwrócić szczególną uwagę: wysuwając na pierwszy plan postulat zapobieżenia szczególnego w stosunku do młodocianych, pomija się zazwyczaj zgoła drugie istotne zadanie kryminalno-polityczne: *zapobieżenie ogólne*. Reforma prawa karnego dla młodocianych okaże się trafną tylko pod warunkiem, że ustawodawcy uda się oba stanowiska pogodzić i unormować instytucje w ten sposób, by czyniły zadość zarówno postulatowi prewencji szczególnej, jak i prewencji ogólnej.

Za przykładem anglo-amerykańskiego ustawodawstwa, które wytworzyło pierwszy typ odrębnego sądu karnego dla młodocianych przestępców, poszły Belgja, Francja i Węgry, reformując materjalne i formalne prawo karne dla młodocianych; niemal równocześnie ogłoszono w ostatnich latach projekty prawa karnego w Szwajcarji, w Niemczech i w Austrii, które z mniejszemi lub większemi odchyleniami akceptują zasady reformy w stosunku do młodocianych sprawców.

Że i u nas w Polsce obecnie reforma prawa karnego w stosunku do młodocianych przestępców jest konieczną, nie ulega wątpliwości, że jest i naglącą, to wynika już z następujących rozważań.

Pod wpływem wojny światowej, do ogólnych, wyżej wspomnianych czynników, przystąpiły nowe przyczyny wzrostu moralnego zaniedbania młodzieży i jej przestępczości. Długoletnia nieobecność rodziców, wychowawców i ustawowych zastępców, następnie brak opieki ze strony matki, która w wielu wypadkach musiała szukać zajęcia poza domem, ograniczenie nauki szkolnej, skrajna nędza z jednej

strony, przedwczesne i obfite zarobki z drugiej strony, wreszcie oddziaływanie wojny na życie psychiczne niedojrzałych jednostek, oto czynniki, które odbiły się i odbijają najfatalniej na stanie moralnym naszej młodzieży.

Następnie wojna spowodowała specjalnie u nas olbrzymie straty w ludziach, ubytek urodzin i wzrost śmiertelności; stąd wartość każdej jednostki rośnie pod kątem widzenia siły narodowej państwa. Jeżeli zamiast obecnego systemu reakcji karnej, który młodocianego sprawcę po jednorazowym potknięciu się odtrąca od społeczeństwa i prze w ramiona przestępczości, czyniąc zeń wroga i szkodnika społeczeństwa, uda nam się stworzyć ustawodawstwo, które będzie się starało młodocianego przestępcę zamienić w pożytecznego członka społeczeństwa, to każdy tego rodzaju sukces stanowić będzie poważny zysk ze stanowiska społecznego, narodowego i państwowego.

W końcu — *last non least* — podnieść należy, że odpowiedzialność karna u nas dzisiaj na ziemiach dawnego zaboru austriackiego i rosyjskiego rozpoczyna się z dziesiątym, na ziemiach zaś dawnego zaboru niemieckiego — z dwunastym rokiem życia.

Że tego rodzaju nierówność prawna w obrębie tego samego państwa urąga podstawom porządku prawnego, jest rzeczą oczywistą; taki stan prawny tylko wyjątkowo i tylko przez najkrótszy okres czasu może być tolerowany; jego usunięcie już w obecnej chwili należy uważać za jedno z najpilniejszych zadań kodyfikacyjnych.

Wiek nieletni. (§ 1).

Granice, z którą rozpoczyna się odpowiedzialność karna, stanowi osiągnięcie czternastego roku życia. Granica ta odpowiada chwili, do której obowiązuje lub obowiązywać powinien *przymus szkolny* i z którą w naszym kraju z reguły rozpoczyna się *okres dojrzewania płciowego*. W miejsce zasady: *malitia supplet aetatem*, której hołdują jeszcze ustawy: austriacka, rosyjska i niemiecka, pociągając

do odpowiedzialności za przestępstwa dzieci już z dziesiątym, względnie z dwunastym rokiem życia, należy przyjąć raczej zasadę: dzieci szkolnych nie należy powoływać przed kratki sędziego karnego. Ta granica odpowiedzialności karnej odpowiada postulatom naukowych korporacji i zjazdów (por. uchwały międzynarodowego zjednoczenia kryminalistycznego z r. 1893 i 7-go zjazdu prawników niemieckich); tę granicę wprowadziły najnowsze ustawy karne w Norwegii (z r. 1902), w Danji (nowela z r. 1905) [ustawa karna w Szwecji z r. 1902 podwyższa tę granicę do ukończonego *piętnastego* roku życia], tudzież projekty ustawy karnej, ogłoszone w ostatnich latach dla Szwajcarii, Niemiec i Austrii, oraz jeden z projektów polskich (Krzymskiego).

W myśl projektu niniejszego sędziego karny, który po stwierdzeniu wieku sprawcy, zaniecha dalszego ścigania karnego lub sędziego opiekuńczy, którego o przestępstwie nieletniego zawiadomi sąd karny, ma poczynić zarządzenia, których wymaga stan sprawcy. I tak, jeżeli sprawca okaże się umysłowo chorym i z powodu choroby niebezpiecznym dla ogółu, sędzia zarządzi jego przytrzymanie w domu leczniczym lub w zakładzie dla umysłowo chorych, względnie w odrębnym oddziale takiego domu lub zakładu (dla nieletnich); podobnie sędzia zarządzi wychowanie ochronne sprawcy, jeżeli przekona się, że główną przyczyną jego przestępstwa jest brak wychowania lub zaniedbane wychowanie.

Wreszcie może okazać się potrzeba wyrwania sprawcy z dotychczasowego środowiska i oddania go na wychowanie do zakładu lub do innej rodziny. Zarządzenia te polegają tedy na środkach ochronnych,*) stosowanych bezpośrednio w interesie jednostki, a tylko pośrednio w interesie

---

*) Środki ochronne (mesures d'assistance, Fursorgemassnahmen) odróżnić należy od środków zabezpieczających (mesures de sûreté, sichernde Massnahmen); te ostatnie, np. dom pracy, zakład detencyjny dla niepoprawnych przestępców, są środkami kryminalno-politycznymi, gdy środki ochronne mają charakter środków opieki społecznej.

ogółu; stąd też ich bliższe unormowanie nie należy do ustawy karnej, lecz do ustawy o wychowaniu ochronnem. Wobec tego wystarczy na razie w projekcie ograniczyć się do ogólnej dyrektywy dla sędziego w nadziei, że osobna ustawa wnet szczegółowo oznaczy treść tych zarządzeń.

Okres problematycznej dojrzałości. (§ 2).

Projekt wprowadza okres warunkowej poczytalności, zwany także okresem problematycznej dojrzałości, obejmujący czas od ukończonego czternastego do ukończonego osmnastego roku życia. Obok *ogólnych* powodów, wykluczających poczytalność sprawcy, których stwierdzenie i u młodocianych sprawców w razie najłżejszych wątpliwości stanowi obowiązek sędziego karnego, uznaje projekt *specyficzną* okoliczność, wykluczającą poczytalność i odpowiedzialność młodocianego sprawcy, t. j. brak dojrzałości umysłowej lub moralnej.

Większość ustawodawstw współczesnych, wzorując się na kodeksie francuskim (art. 66 i 67), kładzie nacisk na okoliczność, czy sprawca działał z należytem rozeznaniem (art. 66: qu'il a agi sans discernement, względnie art. 67: qu'il a agi avec discernement), uwzględniając w ten sposób zbyt jednostronnie tylko intelektualny rozwój sprawcy. Praktyka pojęcie „discernement“ zgoła wypaczyła, stwierdzając je w sposób szablonowy i formalny, np. w Niemczech w ten sposób, że sprawcy każe się wyliczyć dziesięcioro przykazań lub odpowiedzieć na kilka pytań z katechizmu.

Atoli *umysłowa dojrzałość*, polegająca na zdolności do rozróżniania między prawem a bezprawiem, nie jest wystarczającą podstawą do pociągania młodocianego sprawcy do odpowiedzialności karnej; należy bowiem w równej mierze uwzględnić *dojrzałość moralną*, polegającą na zdolności do oparcia się motywom, prącym ku przestępstwu, na sile woli, kształtującej się z reguły w szkole życia. Nowoczesna psychologia i psychjatrja stwierdza, że budze-

nie się popędu płciowego narusza nie tylko równowagę umysłową jednostki, ale w silnym stopniu odbija się i na jej objawach woli, osłabiając siłę motywów, wstrzymujących od czynów zakazanych, i wiodąc młodocianego do właściwej temu wiekowi popędliwości i do działań nierozważnych. Obok czynników *fizjologicznych* odbija się na rozwoju intelektualnym i moralnym młodocianego *brak wychowania* lub wychowanie niedostateczne: młodocianemu o zaniedbanym wychowaniu brak z reguły zrozumienia dla wartości społecznych i zdolności do kierowania się nimi jako motywami działania, a zatem własności, które staranne wychowanie domowe lub szkolne stara się wpoić w każde dziecko.

Niemniej ważną rolę w przestępczości młodocianych odgrywają patologiczne stany umysłowe, stosunkowo dość często występujące: i tak stany przytępienia umysłowego od najlżejszej formy osłabienia umysłu (debilitas) do kretynizmu, stany przytępienia wczesnego (dementia praecox), występująca z reguły w okresie dojrzewania płciowego epilepsja, histerja i t. d. (charakterystyczne dla tego wieku bezcelowe wędrówki w stanie zamroczenia).

Z tych powodów koniecznem okazuje się ustawowe uznanie okresu problematycznej dojrzałości; okres taki zna ustawa angielska, włoska, niemiecka, węgierska, francuska i belgijska, projekty szwajcarskie (aż do r. 1896), projekty austriackie i projekt polski Krzymuskiego. W przeciwieństwie do innych ustaw i projektów, projekt niniejszy podnosi *expressis verbis*, jako znamiona okresu problematycznej dojrzałości, niedorozwój umysłowy lub moralny; bliższe określenie tych znamion odpowiada brzmieniu art. 41 kodeksu rosyjskiego, które zagranicą (np. u Löfflera) spotkało się z żywym uznaniem.

Tak tedy niedojrzałości umysłowej odpowiada brak zdolności do zrozumienia istoty i znaczenia popełnionego przestępstwa, a niedojrzałość rozwoju moralnego ujawnia się w niemożności opanowania objawów woli, w niezdolności do „kierowania swem działaniem“.

Co do środków ochronnych, ich charakteru i rodzaju i stosowania ich przez sędziego w razie uwolnienia sprawcy od odpowiedzialności karnej, wystarczy powołać się na to, co wyżej wspomniano odnośnie do sprawców nieletnich.

Odstąpienie od kary. (§ 3).

Odstąpienie od kary, t. j. zupełne i bezwarunkowe darowanie kary, a to nie w drodze łaski, lecz ujęte w ramy instytucji prawnej, opartej na normach ustawy — oznacza najdobitniej zupełne przewyciężenie idei odwetu przez zasadę celowości w dziedzinie prawa karnego dla młodocianych przestępców. Gdzie kara z punktu widzenia prewencji szczególnej nie jest konieczną dla powstrzymania sprawcy od drogi przeciwnej prawu, gdzie szkoda, połączona ze stosowaniem kary, przewyższa znacznie korzyści, stąd płynące, zarówno dla jednostki, jak i dla społeczeństwa, tam ustawodawca uznaje za wskazane zrzec się w zupełności reakcji prawno-karnej, by nie wyciskać na młodocianym sprawcy piętna skazańca i nie pozbawiać go klejnotu nieposzlakowania. Themis, zdjawszy przepaskę z oczu, odkłada na bok wagę i miecz i po macierzyńsku, ale stanowczo oświadcza: tym razem, ale *tylko* tym razem przebaczam. Chcąc atoli pogodzić postulaty prewencji ogólnej ze względami prewencji szczególnej, należy instytucji odstąpienia od kary zakreślić jak najciaśniejsze granice. Stąd w pierwszym rzędzie ogranicza projekt stosowanie tej instytucji do przypadków, w których chodzi o *pierwsze* w życiu spotkanie się sprawcy na drodze, zgodnej z porządkiem prawnym, o przestępstwo, będące wynikiem fatalnego zbiegu okoliczności, o wybryk młodzieńczy; natomiast wyklucza jej stosowanie do przestępstw, które posiadają znaczenie *symptomatyczne*, t. j. wskazują na zaniedbanie moralne, na zepsucie lub wadę charakteru i rodzą ze względu na pobudkę i rodzaj czynu lub ze względu na okoliczności towarzyszące uzasadnioną obawę, że ze strony sprawcy grożą dalsze ataki przeciw porządkowi prawnemu. Dalsze

ograniczenia stosowania odstąpienia od kary wynikają z treści projektu.

Myśli zasadniczej instytucji odstąpienia od kary można nadać różne formy konstrukcji prawnej; w szczególności wymienić należy trzy formy, znane ustawodawstwu zagranicznemu:

a) *system ułaskawienia*, który znalazł wyraz w Prusiech w dekreście o ułaskawieniu z roku 1895 i w Austrii w rozporządzeniu ministerstwa sprawiedliwości z r. 1902;

b) *system przetłamania zasady legalności i upoważnienia prokuratora państwa w myśl zasady „minima non curat praetor“ do zaniechania ścigania*; np. § 365 projektu procedury karnej w Niemczech z r. 1908 zawiera postanowienie, że prokurator państwa może zaniechać oskarżenia publicznego przeciw młodocianemu sprawcy, jeżeli jego ukaranie nie leży w interesie powszechnym;

c) *system bezwarunkowego odstąpienia od nałożenia kary przez sędziego* (por. zwłaszcza Summary Jurisdiction Act 1879 w Anglii).

Z tych trzech systemów za jedynie uzasadniony uznać należy system ostatni.

Przeciw systemowi ułaskawienia przemawia już ta okoliczność, że udaremnia cel zasadniczej instytucji: pozostawia bowiem piętno wyroku karnego i poszlakowania. Nadto z systemem tym łączy się długa i zawiła droga postępowania, pośredniość i pisemność jako podstawa orzeczenia, dalej decyzja zapada z natury rzeczy dopiero po upływie dłuższego czasu po ogłoszeniu wyroku tak, że związek organiczny między wyrokiem a instytucją zostaje rozerwany; wreszcie droga łaski, przeznaczona z reguły dla przypadków wyjątkowych, nie nadaje się zgoła, jak tego najlepiej dowiodła praktyka w Austrii, do przeprowadzenia zasady kryminalno-politycznej.

Oдноśnie do drugiego systemu nasuwają się poważne wątpliwości, czy w noweli do materialnego prawa karnego godzi się zrywać z podstawową zasadą procesu karnego;

merytorycznie zaś należy przeciw temu systemowi podnieść ten zarzut, że decyzję o zaniechaniu ścigania karnego przekazuje zamiast sędziemu urzędnikowi administracyjnemu i zależnemu.

Projekt wprowadza system trzeci, powierzając *sędziemu* orzekanie o odstąpieniu od nałożenia kary.

Warunki stosowania instytucji są natury podmiotowej i przedmiotowej. Warunki podmiotowe stanowią przekonanie sędziego, że ma do czynienia z przestępstwem okolicznościowym i przypadkowym, któremu brak znaczenia symptomatycznego, a zatem brak relacji do charakteru lub stanu sprawcy.

Warunki przedmiotowe dotyczą częścią 1) sprawcy, częścią 2) czynu.

ad 1) Warunki osobiste są następujące:

a) sprawca nie ukończył ośmnastego roku życia;

b) sprawca nie tylko nie był sądownie karany, ale nawet nie został uznany winnym przestępstwa, to znaczy, nie zastosowano do niego ani odstąpienia od kary, ani warunkowego zawieszenia wykonania kary, ani wychowania ochronnego w miejsce kary.

ad 2) Odnośnie do czynu przestępnego, projekt wymaga, by był w ustawie zagrożony tylko grzywną lub karą pozbawienia wolności, nie przewyższającą sześciu miesięcy.

Ta ostatnia granica może uchodzić za zbyt szeroką, zwłaszcza w porównaniu z ustawodawstwem zagranicznym (por. u. p. § art. 25 ustawy karnej belgijskiej w brzmieniu ustawy z 15 lutego 1897, ustawę w 12 lutego 1901 w Niderlandach); nie należy atoli zapominać, że chodzi tu o nowelę do obowiązujących w Polsce kodeksów karnych, między którymi najbardziej przestarzały kodeks austriacki zawiera stosunkowo bardzo wysokie sankcje karne; należało zatem granicę tę w ten sposób oznaczyć, by umożliwić stosowanie nowej instytucji i do lżejszych przestępstw, np. do lekkiego uszkodzenia ciała, do obrazy czci i i. (§§ 411, 487, 488, 489 i 491 u. k. austr.)

W razie zbiegu przestępstw rozstrzyga ta granica karna, która wedle ustawy ma znaleźć zastosowanie do konkretnego przypadku.

Orzeczenie o odstąpieniu od nałożenia kary następuje w formie wyroku. Wyrok ten różni się od innych wyroków karnych; zawiera bowiem tylko *orzeczenie co do winy*, natomiast brak *skazania*, t. j. orzeczenia co do wymiaru kary i jej rodzaju. Wzoru dla tej instytucji dostarcza ustawodawstwo anglo-amerykańskie, w którym już oddawna, i to na tle reform prawa karnego odnośnie do młodocianych i dorosłych przestępców, zaznaczyła się różnica między conviction a sentence.

Wyrok, zawierający tylko orzeczenie co do winy, nie jest *skazaniem*; nie pociąga więc za sobą skutków prawnych, połączonych z wyrokiem skazującym; w szczególności odpada wobec braku skazania możliwość i potrzeba rehabilitacji. Jedyne skutki wyroku takiego rodzaju polega na tem, że wyklucza powtórne stosowanie do sprawcy odstąpienia od kary.

Wciągnięcie orzeczenia co do winy do rejestru karnego lub innych tego rodzaju zapisek urzędowych miałyby tylko na celu wykluczenie powtórnego stosowania tej instytucji. Z wyrokiem, stwierdzającym tylko winę, może sędzia połączyć orzeczenie o roszczeniach prywatno-prawnych i o obowiązku ponoszenia kosztów postępowania karnego. Uzasadnienie wyroku zawiera powody, dotyczące stwierdzenia winy sprawcy, tudzież powody, dla których zastosowano odstąpienie od kary. Upomnienie, którego sędzia udziela po odstąpieniu od nałożenia kary, nie jest środkiem karnym, lecz ma charakter poważnego *memento* i pouczenia, że z dobrodziejstwa ustawy tylko raz w życiu korzystać można.

Warunkowe zawieszenie wykonania kary (§ 4).

Myśl zasadnicza, na której opiera się instytucja warunkowego darowania kary, jest natury etycznej i polega na zasadzie, uświęconej przez kościół a uznanej przez ro-

dzinę i społeczeństwo, że popełnienie złego czynu można okupić przez późniejszą poprawę. Myśl ta okazała się tak żywotną, tak trafną w praktycznym zastosowaniu i tak celową ze stanowiska kryminalno-politycznego, że zapewniła instytucji warunkowego darowania kary w stosunkowo krótkim czasie przyjęcie do wszystkich niemal ustaw karnych w Europie, w Ameryce i w kolonjach państw europejskich. Można nawet stwierdzić dążność w kierunku rozszerzenia zakresu stosowania tej instytucji, która wyłoniła się w połowie ubiegłego stulecia w Anglii zrazu wyłącznie w stosunku do młodocianych przestępców, a dziś, według ustawodawstwa niejednego państwa, rozciąga się i na dorosłych przestępców. Brak tej instytucji w prawie karnem, obowiązującym w Polsce (por. atoli art. 19—21 przepisów przechodnich do kodeksu karnego w b. Król. Polskiem) uznac należy za anachronizm, a wszelka zwłoka w jej przyjęciu łączy się u nas z poważną szkodą materjalną, społeczną i narodową.

Forma prawnej konstrukcji dla instytucji warunkowego darowania kary nie jest jednolitą; można odróżnić jej pięć typów w ustawodawstwie zagranicznym, a mianowicie:

1) system angielski, polegający na *zawieszeniu wyroku karnego*; sędzia po stwierdzeniu winy oskarżonego, może go warunkowo uwolnić od stanu oskarżenia;

2) system północno-amerykański, zwany systemem „probation“, polegający na zawieszeniu wydania wyroku w ogóle (*suspension of further proceeding*); z systemem tym łączy się obowiązkowe oddanie warunkowo uwolnionego pod dozór ochronny;

3) System belgijsko-fruncuski, polegający na warunkowym zawieszeniu wykonania kary, oznaczonej wyrokiem karnym (*sursis de l'exécution*);

4) system norwesko-duński, polegający na warunkowym zawieszeniu ścigania karnego przez oskarżyciela publicznego, względnie przez ministra sprawiedliwości; jeżeli sprawca w oznaczonym okresie próby popełnia nowe przestępstwo, następuje podjęcie postępowania karnego (por.

ustawę norweską z 22 maja 1902 i nowelę karną z 1 kwietnia 1905 w Danji);

5) system niemiecki, zwany sasko-pruskim (por. rozporządzenie królewskie z 25 marca 1895 w Saksonji i reskrypt królewski z 23 października 1895 w Prusiech), polegający na warunkowym ułaskawieniu; z bezwarunkowym skazaniem łączy się wstrzymanie wykonania kary i jej darowanie w drodze łaski w razie nienagannego sprawowania się skazanego.

Poważne wątpliwości budzą: system niemiecki i norwesko-duński. Droga łaski winna niejako w rodzaju wentylu bezpieczeństwa dla porządku prawnego znaleźć zastosowanie tylko do wyjątkowych wypadków, w których *summum ius* oznacza *summa iniuria*; natomiast myśl kryminalno-polityczna, stanowiąca podstawę instytucji warunkowego darowania kary, okazała się już na tyle dojrzałą, że jej urzeczywistnienie winno przybrać formę instytucji prawnej, a nie aktu łaski. Mając tedy do wyboru między systemem orzecznictwa sądowego a systemem administracji, między formą instytucji prawnej, a formą aktu administracyjnego, jakim niewątpliwie w swej istocie jest akt łaski, poszedł projekt za przykładem większości ustaw zagranicznych, a nie za wyjątkowym wzorem niemieckim.

Również nie obrał projekt drogi, wskazanej systemem norwesko-duńskim, który zrywa z zasadą legalności w postępowaniu karnem i powierza decyzję stronie procesowej (oskarżycielowi publicznemu), względnie władzy administracyjnej (ministrowi sprawiedliwości, jako szefowi administracji sądowej).

System amerykański, wedle którego następuje wstrzymanie postępowania karnego lub zawieszenia wyroku w ogóle, okazuje się przy uwzględnieniu naszych urzędzeń procesowych zbyt nieokreślonym i mglistym.

Brak w tym wypadku stwierdzenia winy, które stanowi warunek stosowania instytucji, brak stwierdzenia istoty podmiotowej i przedmiotowej czynu, tak, że odpada możliwość kontroli orzeczenia w drodze instancji, a strony tracą możliwość

korzystania ze środków prawnych; wreszcie podnieść należy trudności natury proceduralnej, które nasuwają się w razie niepomyślnego upływu okresu próby przy ustalaniu istoty czynu i przeprowadzaniu postępowania dowodowego po dłuższym upływie czasu od chwili popełnienia czynu.

Charakterystyczną jest rzeczą, że w ostatnich latach w Ameryce Północnej system rodzimy wypiera coraz bardziej forma francusko-belgijska, zwana tam *French System*; porównaj ustawę z 11 kwietnia 1899 r. w Minnesota, ustawę z 16 lipca 1900 dla Massachusetts; podobnie Illinois w roku 1905, Nebraska i Colorado w tym samym roku, a Kentucky i Columbia w 1906 przyjęły system francuski (*suspension of the execution*). Równie znamienne jest rzeczą, że kanton Neuchâtel, który w swym kodeksie karnym z 12 lutego 1891 poszedł za wzorem systemu północno-amerykańskiego, porzucił go w ustawie z 28 marca 1904 dla systemu francuskiego. Pozostaje tedy system angielski i francusko-belgijski. Jakkolwiek zawieszenie wyroku karnego okazuje tę wyższość nad zawieszeniem kary, że oszczędza młodocianemu piętna skazańca, to z drugiej strony przemawiają przeciw tej formie względy prewencji szczególnej i ogólnej: oznaczony wyrok karny działa na skazanego silniej niż brak wszelkiej kary, a dla ogółu dopiero skazanie, a nie samo stwierdzenie winy, stanowi najsolenniejszy wyraz nagany społecznej.

Projekt oświadcza się za systemem francusko-belgijskim, t. j. za zupełnym wyrokiem, połączonym z warunkiem zawieszeniem wykonania kary, wprowadzając atoli tę odmianę, że łączy z tym systemem obowiązkowe oddanie sprawcy pod dozór ochronny.

Instytucja dozoru ochronnego, wzorowana na amerykańskim systemie t. zw. *probation*, jest instytucją *par excellence* społeczną, a wartość jej zależy niemal wyłącznie od należytego zrozumienia i intensywnego poparcia przez społeczeństwo.

Do pełnienia funkcji dozoru ochronnego powołane będą w pierwszym rzędzie jednostki, skupiające się w towa-

rzystwach opieki nad młodzieżą. Nie trzeba podnosić, że dozór ochronny nie ma i nie powinien mieć nic wspólnego z dozorem policyjnym, który okazał się ze stanowiska kryminalno-politycznego środkiem wątpliwej wartości, jeżeli nie wręcz szkodliwym.

Bliższe unormowanie dozoru ochronnego należy zostawić rozporządzeniu, które przy uwzględnieniu lokalnych stosunków określi sposób mianowania dozorców i dozorczyń ochronnych, ich stanowisko urzędowe, ich uposażenie materialne i t. d.

Warunki stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary są wedle projektu następujące:

a) oskarżony nie skończył ośmnastego roku życia;

b) sąd nabrał przekonania po dokładnem zbadaniu okoliczności, dotyczących się osobistości sprawcy i pobudki czynu, że wykonanie kary nie jest konieczne dla powstrzymania sprawcy od dalszych przestępstw.

Przekonanie to będzie uzasadnione w pierwszym rzędzie w wypadkach, w których przestępstwo okaże się tylko skutkiem fatalnego zbiegu okoliczności, lub przypadkowej konstelacji warunków; nie będzie dlań miejsca tam, gdzie chodzi o przestępstwo o znaczeniu symptomatycznym. Stwierdzenie tego warunku będzie stanowiło nowe, trudne zadanie sądu; ułatwi mu je w wysokim stopniu kierowanie się zasadą celowego stosowania kary i porównywania korzyści, wynikających z wykonania kary dla jednostki i ogółu, z niekorzyściami, płynącymi z jego zaniechania. Trafnie określają ten warunek ustawy angielskie, np. najnowsza ustawa Probation of Offenders Act, 1907, c 17 s. 1. ...„it is *inexpedient* to inflict any punishment or any other than a nominal punishment.“

c) sprawca nie odcierpiał kary więziennej; skazanie na wszelką inną karę, np. na grzywnę, upomnienie lub nawet skazanie na karę pozbawienia wolności, której skazany nie odcierpiał, czy to z powodu darowania kary lub odstąpienia od kary, czy też z powodu zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary — nie stoi na przeszkodzie

stosowaniu warunkowego zawieszenia wykonania kary. Takie unormowanie odpowiada postulatowi kryminalno-politycznemu, by w interesie prewencji szczególnej jednostki, które nie odsiadywały jeszcze kary więziennej (a nie jednostki wogóle nie karane), ochronić jaknajdłużej od zgubnych skutków więzienia.

d) kara, którą sąd uznaje za odpowiednią winie w konkretnym wypadku, jest grzywną, lub karą pozbawienia wolności poniżej sześciu miesięcy.

W przeciwieństwie do granicy ustanowionej dla odstąpienia od kary decyduje o zastosowaniu warunkowego zawieszenia wykonania kary wymiar kary in concreto, a nie kara zagrożona w ustawie in thesi za popełnienie przestępstwa. Stąd też zakres stosowania instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary jest nierównie szerszy od zakresu stosowania odstąpienia od kary; za tego rodzaju unormowaniem przemawia ta okoliczność, że względy prewencji ogólnej nie stoją w tej mierze na przeszkodzie stosowaniu warunkowego zawieszenia kary, jak stosowaniu odstąpienia od kary, niemniej nadzieja, że instytucja zawieszenia wykonania kary, stosowana i w najszerszym zakresie, znajdzie oddźwięk w poczuciu prawnym ogółu.

Skutek pomyślnego przebycia okresu próby stanowi dla skazańca umorzenie kary; zatarcie skazania stanowi dalsze stadjum i następuje w formie rehabilitacji. Projekt odbiega w tej mierze od systemu francusko-belgijskiego, wedle którego już po korzystnym dla skazańca upływie okresu próby następuje rehabilitacja w drodze prawa, w myśl formułki „*la condamnation sera comme non avenue*“. Odnośnie do skutków karnych i kar ubocznych ustawodawstwa francuskie i belgijskie zajmują wręcz przeciwne stanowisko: gdy we Francji (a za jej przykładem w Luxemburgu, w kantonie Tessin i we Włoszech) zawieszenie wykonania kary nie rozciąga się na kary uboczne ani na skutki karne, to w Belgii (a za jej wzorem w kantonach Genewie, Waadt, Wallis, Fryburgu, Neuenburgu, St. Gallen i w Bernie) kary uboczne i skutki karne dzielą los kary głównej (*les peines*

accessoires et les incapacités résultant de la condamnation suivront le sort de la peine principale). Projekt nie poszedł ani za wzorem francuskim ani za wzorem belgijskim, lecz pozostawia swobodnemu uznaniu sędziego w każdym konkretnym przypadku decyzję o tem, czy ma nastąpić wykonanie kary ubocznej; co do skutków karnych por. § 6.

Że warunkowe zawieszenie wykonania kary nie może uchylać prawom osób trzecich, jest rzeczą oczywistą; stąd jego stosowanie pozostaje bez wpływu na zobowiązanie publiczno-prawne skazanego do ponoszenia kosztów postępowania, jak i na jego zobowiązanie prywatno-prawne do wynagrodzenia szkody poszkodowanemu.

Powody odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary są wedle projektu następujące:

1) złośliwe i uporczywe nieposłuszeństwo skazanego wobec wskazówek i nakazów sądu; jednorazowy akt nieposłuszeństwa nie wystarcza;

2) rozwiązłe lub niemoralne życie skazanego, które uzasadniałoby niebezpieczeństwo recydywy;

3) popełnienie przestępstwa przez skazanego w okresie próby.

W przeciwieństwie do dwu pierwszych powodów obowiązkowych projekt uznaje ostatni powód za fakultatywny i pozostawia swobodnej ocenie sędziego, czy popełnienie nowego przestępstwa uzasadnia odwołanie. Jeżeli sąd dojdzie do przekonania, że nowe przestępstwo przy uwzględnieniu jego pobudki i rodzaju, a przede wszystkim jego związku wewnętrznego z poprzednim przestępstwem, ma charakter przestępstwa symptomatycznego, wówczas zarządzi wykonanie obu kar; w przeciwnym razie może zarządzić warunkowe zawieszenie wykonania kary i odnośnie do nowego przestępstwa i równocześnie przedłużyć okres próby albo zarządzić tylko wykonanie nowej kary, np. z reguły grzywny, a warunkowe zawieszenie pierwszej kary utrzymać w mocy. Analogicznie co do wpływu na warunkowe zawieszenie wykonania kary traktuje projekt po-

pełnienie przestępstwa przez skazanego przed okresem próby, o ile wyjdzie na jaw w czasie okresu próby.

Czas trwania okresu próby, który rozpoczyna się z chwilą prawomocności wyroku, oznacza projekt, zgodnie z większością ustaw zagranicznych, w granicach od dwu do pięciu lat; odwołanie warunkowego zawieszenia wykonania kary może nastąpić najdłużej po upływie trzech miesięcy od końca okresu próby lub najdalej do sześciu tygodni po prawomocnem ukończeniu nowego postępowania karnego, które wdrożono przed ukończeniem okresu próby.

Wychowanie poprawcze (§ 5).

Wychowanie poprawcze nie jest środkiem karnym, lecz kryminalno-politycznym zarządzeniem dla ochrony społeczeństwa przed przestępczością; należy do rzędu tak zwanych za przykładem szwajcarskiego projektu kod. karn. (1893) środków zabezpieczających (*sichernde Massnahmen, mesures de sûreté*). Wychowanie poprawcze znajduje zastosowanie *przedewszystkiem* jako środek zabezpieczający w zwalczaniu przestępczości *młodocianych*.

Empirja i psychologia dowodzą, że działalność wychowawcza, w szczególności próba przerobienia charakteru jednostki może okazać się skuteczną, jeżeli wychowanie rozpoczyna się w wczesnym wieku wychowanka. Nadto w przypadkach, w których brak wychowania, lub niedostateczne wychowanie według stwierdzenia sądu pozostaje w związku przyczynowym z czynem przestępnym sprawcy, należy wychowanie publiczne, wychowanie przymusowe uznać wręcz za obowiązek społeczeństwa i państwa wobec jednostki.

O zarządzeniu wychowania poprawczego rozstrzyga nie *przestępstwo*, lecz *stan* sprawcy: jego zaniedbanie moralne i konieczność poprawy. Przestępstwo ma tylko znaczenie symptomu, wskazującego na istnienie tego stanu; popełnienie przestępstwa po raz pierwszy przez

sprawcę nie jest bynajmniej warunkiem stosowania środka zabezpieczającego, przeciwnie, raczej recydywa może posiadać w wyższym stopniu wspomniany charakter symptomatyczny. Czas trwania wychowania poprawczego ograniczony jest maksymalną granicą dwu lat; okres ten — jak doświadczenie uczy — wystarcza do osiągnięcia celu, względnie do stwierdzenia, że wychowanie *in concreto* okazuje się bezskuteczne, a zatem bezcelowe. W przeciwieństwie do kary, której rodzaj i czas trwania wyrok ściśle określa, sędzia zarządza wychowanie poprawcze bez określenia jego czasu trwania; jeżeli bowiem kara pozostaje w stosunku do przestępstwa i jej wymiar następuje wedle zasady proporcjonalności między karą a przestępstwem, to wychowanie poprawcze pozostaje tylko w stosunku do stanu sprawcy i jego czas trwania zależy wyłącznie od stanu sprawcy, a zatem trwa tak długo, jak długo jego cel zostanie osiągnięty lub gdy się okaże ponad wszelką wątpliwość, że jego cel nie da się osiągnąć.

Wychowanie poprawcze wstępuje w miejsce kary; projekt hołduje zasadzie absorpcji kary przez środek zabezpieczający, w przeciwieństwie do niektórych zagranicznych projektów i ustaw karnych, wprowadzających kumulację kary i wychowania ochronnego. System kumulacji opiera się na dogmacie o kategoriycznym nakazie kary i nie uwzględnia zasady celowości; stąd też jego stosowanie w praktyce musiałyby okazać się nieracjonalne, gdyż wykonanie kary z góry narażałoby na szwank skuteczność wychowania, choćby najumiejtniej stosowanego.

Ze względów prewencji ogólnej ryczałtowo stosowanie wychowania ochronnego wobec młodocianych przestępców zamiast kary, bez względu na rodzaj przestępstwa, nie jest dopuszczalne, lecz raczej wskazane jest ustanowienie granicy ustawowej dla zakresu stosowania tego środka zabezpieczającego. Projekt wprowadza taką granicę, podobnie jak i ustawodawstwo zagraniczne, w szczególności w Belgji, Norwegji i Szwecji; różni się od nich tem, że nie ogranicza możliwości stosowania wychowania poprawczego zamiast

kary do oznaczonych przestępstw, lecz czyni ją zależną od wymiaru kary *in concreto*. Ponieważ po myśli § 6 projektu sędzia może ustawową granicę kary pozbawienia wolności przy każdym przestępstwie obniżyć do sześciu miesięcy, przeto projekt daje sędziemu możliwość stosowania wychowania zamiast kary w bardzo szerokich granicach.

Bliższe unormowanie instytucji wychowania poprawczego będzie rzeczą osobnej ustawy.

Kara i jej wymiar (§ 6).

Kara stanowi *ostateczny* środek reakcji państwa wobec przestępczości młodocianych. Gdzie brak warunków stosowania instytucji odstąpienia od kary lub warunkowego zawieszenia wykonania kary, albo zastąpienia kary wychowaniem poprawczem, innemi słowy, w wypadkach, w których ze względu na rodzaj przestępstwa lub na charakter sprawcy konieczność zapobieżenia ogólnego przeważa nad potrzebą zapobieżenia szczególnego, — wstępuje kara jako *typowa forma* reakcji w miejsce *indywidualizujących* zarządzeń. Należy się w każdym razie spodziewać, że po wejściu w życie projektu niniejszego zakres stosowania kary wobec młodocianych przestępców będzie stanowił stosunkowo mały wycinek koła, którego resztę zajmą odstąpienie od kary, warunkowe zawieszenie wykonania kary i wychowanie poprawcze.

Co do rodzaju środków karnych i ich stosowania, ustawodawca winien z jednej strony uwzględnić, że przestępstwo sprawcy w wieku od 14 do 18 lat cechuje niższy stopień przewinienia niż przestępstwo takie samo dojrzałego sprawcy, z drugiej strony zaś starać się o to, by ograniczyć skutki karne ze względu na ich czas trwania, jak i na ich rodzaj, a to głównie celem umożliwienia skazańcowi stworzenia ekonomicznej podstawy bytu i powrotu do społeczeństwa.

Zgodnie z bezwzględną większością ustawodawstw zagranicznych projekt wyklucza odnośnie do młodocianych

przestępców stosowanie kary śmierci i więzienia dożywotniego (bezterminowego), a nadto i najcięższej kary pozbawienia wolności w formie więzienia ciężkiego („schwerer Kerker“) wedle ustawy austriackiej, lub kryminału (Zuchthaus) wedle ustawy niemieckiej.

Pozostaje tedy jako kara pozbawienia wolności kara więzienia lub aresztu, ewentualnie kara twierdzy (§ 17 ust. karnej niemieckiej), której czas trwania wedle projektu może sędzia bez względu na ustawową granicę oznaczyć i na sześć miesięcy; to postanowienie projektu okazało się głównie koniecznym ze względu na kodeks karny austriacki, którego ustawowe granice karne (od 5—10, względnie od 10—20 lat) są niesłychanie wysokie.

Drugim środkiem karnym wobec młodocianych przestępców obok kary pozbawienia wolności jest *grzywna*.

Wprawdzie przyznać należy, że grzywna zwłaszcza w tej formie, jaką posiada w obowiązujących w Polsce ustawach karnych, okazuje poważne braki ze stanowiska kryminalno politycznego i domaga się reformy, zwłaszcza w kierunku oparcia jej wymiaru o zasadę *równej ofiary* i usunięcia instytucji zamiany grzywny na karę więzienną; z drugiej strony dla swych licznych zalet winna znaleźć zastosowanie jako środek karny i wobec młodocianych zwłaszcza do tych przestępstw, które wypływają z chciwości zysku. Skuteczność grzywny jako kary zależy atoli w pierwszym rzędzie od tego, by dotknęła samego winowajcy; stąd projekt ogranicza stosowanie grzywny do tych wypadków, w których sąd po zbadaniu ekonomicznych stosunków sprawcy dojdzie do przekonania, że skazany uiszc grzywnę ze swego majątku lub ze swoich dochodów.

Projekt nie wprowadza jako środków karnych dla młodocianych przestępców ani nagany sędziowskiej, ani kary chłosty. Dolegliwość karna, mieszcząca się w naganie sędziego, jest tak nieznaczna, że odbiera temu środkowi karnemu wszelką wartość, zarówno ze stanowiska prewencji ogólnej jak i szczególnej. Nadto wykonanie nagany po prawomocności wyroku, a więc z reguły po dłuższym upły-

wie czasu od chwili popełnienia czynu, a nawet od chwili jego osądzenia w pierwszej instancji, sprawia, że kara wyradza się w czczą formalność.

Przeciw karze chłosty przemawia obok jej brutalnego charakteru, właściwego każdej karze cielesnej, zasadniczo względ na niebezpieczeństwo, że ten środek karny może być stosowany tylko wobec niższych warstw społecznych; wykonanie chłosty na jednostce z wyższych klas społecznych równałoby się jej moralnej śmierci i stąd jej stosowanie w tych wypadkach ze względów słuszności ograniczyłoby się do minimum.

Projekt skraca o połowę czas przedawnienia przestępstw, popełnionych w wieku młodocianym. Postanowienie to, dla którego wzorem był projekt szwajcarski, wypływa z łagodniejszego traktowania tych przestępstw w ogóle jako przestępstw o niższym stopniu przewinienia, niemniej z chęci utrzymania młodocianego w stanie nieposzlakowania, o ile zwłaszcza dopełnił wszelkich warunków, wymaganych np. przez ustawę austriacką obok upływu czasu do przedawnienia.

Postanowienia projektu o uchyleniu skutków karnych, które ustawa łączy z wyrokiem karnym w stosunku do młodocianych skazańców, zakaz wydalenia lub oddania młodocianego pod dozór policyjny są wyrazem dążności projektu do usunięcia przeszkód dla młodocianego na drodze do uzyskania stanowiska lub ekonomicznej podstawy bytu. Zakaz oddania pod dozór policyjny nie dotyka oczywiście nadzoru, wykonywanego przez prywatne stowarzyszenia filantropijne lub towarzystwa opieki nad młodzieżą.

O ile sprawca przestępstwa, popełnionego w młodocianym wieku, w chwili wydania wyroku już ukończył ośmnasty rok życia, nie można do niego stosować instytucji, przewidzianych dla sprawców w wieku młodocianym, w szczególności wychowania poprawczego zamiast kary; co do odstąpienia od kary i warunkowego zawieszenia wykonania kary, to ich stosowanie będzie możliwe tylko w ramach ogólnych norm przyszłego kodeksu karnego, który

najprawdopodobniej te instytucje wprowadzi i w stosunku do dorosłych przestępców.

Natomiast słuszność wymaga, by sprawca taki korzystał z dobrodziejstwa ustawy co do łagodzenia kary, co do uchylecia skutków karnych wyroku, co do krótszego czasokresu przedawnienia, — na równi ze sprawcą młodocianym.

Młodociani sprawcy o zmniejszonej poczytalności (§ 7).

Stan zmniejszonej poczytalności jest empirycznym faktem, stwierdzonym w szczególności przez psychjatrię sądową. Od idioty, stojącego na stopniu nietresowanego zwierzęcia, do człowieka umysłowo tępego, od tego do człowieka miernie uzdolnionego, o przeciętnej inteligencji, od niego do człowieka o niezwykłych zdolnościach i do genjusza prowadzi nieprzerwana skala pośrednich stopni. Na jednym końcu tej skali stoją ludzie niewątpliwie poczytalni, na drugim całkiem niepoczytalni; środek zaś wypełniają ludzie, których odpowiedzialność za działanie jest wskutek słabo rozwiniętej inteligencji zmniejszoną, których umysłowe zdrowie nie jest jednak zupełnie nadwężone.

Obowiązujące dzisiaj w Polsce ustawy karne nie znają stanu zmniejszonej poczytalności, ani tem mniej nie zawierają postanowień o odrębnem traktowaniu przestępców o zmniejszonej poczytalności; przyszły polski kodeks karny niewątpliwie usunie tę lukę i spełni w ten sposób jeden z postulatów współczesnej polityki kryminalnej. Już obecnie jednak należy, — nie wdając się w określenie pojęcia zmniejszonej poczytalności, które należy do części ogólnej kodeksu karnego, — unormować traktowanie młodocianych przestępców o zmniejszonej poczytalności ze stanowiska prawa karnego, jeżeli się zważy, że wedle doświadczeń psychjatrów jednostki umysłowo nierozwinięte, zdegenerowane i dziedzicznie obciążone stanowią bardzo poważny procent wśród przestępców młodocianych.

Zasługę psychjatrów stanowi wykazanie szkodliwości

regularnego wykonania kary na przestępcach o zmniejszonej poczytalności. Normalne wykonanie kary o ostrej dyscyplinie przyczynia się z reguły do znacznego pogorszenia ich stanu: odczuwając już od pierwszej chwili dolegliwość, tkwiącą w karze, o wiele intensywniej niż normalni ludzie, popadają skazani przestępcy o zmniejszonej poczytalności w stan rozdrażnienia i rozgoryczenia; ciągle konflikty z zarządem lub z regulaminem są nieuniknione, a stosowanie środków dyscyplinarnych podkopuje ich zdrowie i potęguje rozdrażnienie; ostateczny skutek wykonania kary jest z reguły ten, że stan fizyczny i umysłowy skazańca przy opuszczeniu więzienia jest o wiele gorszym od jego stanu w chwili rozpoczęcia kary więziennej. Te same czynniki atoli, które pogarszają stan sprawcy o zmniejszonej poczytalności, równocześnie potęgują jego niebezpieczeństwo dla ogółu; innemi słowy przestępca o zmniejszonej poczytalności po regularnym wykonaniu kary opuszcza więzienie w stanie o wiele niebezpieczniejszym dla społeczeństwa niż ten, w którym znajdował się w chwili skazania go na karę.

Projekt wychodzi z założenia, że należy z góry wykluczyć stosowanie kary do młodocianych przestępców o zmniejszonej poczytalności.

Stąd w pierwszym rzędzie wskazane będzie stosowanie wobec tych przestępców odstępiania od kary; również w wypadkach, w których sąd do normalnych przestępców stosowałby warunkowe zawieszenie wykonania kary, w stosunku do młodocianych przestępców o zmniejszonej poczytalności odstąpi od wykonania kary bezwarunkowo; niepodobna bowiem żądać pomyślnego przebycia próby od jednostki, o której z góry wiadomo, że jej normalna reakcja na motywy jest zachwiana, że jej przestępstwo ma podkład patologiczny. Natomiast w wypadkach, w których przestępstwo sprawcy o zmniejszonej poczytalności posiada charakter symptomatyczny i ujawnia jego stan, niebezpieczny dla ogółu, przewiduje projekt środek zabezpieczający, polegający na przytrzymaniu sprawcy w zakładzie leczniczym dla przestępców o zmniejszonej poczytalności.

Przytrzymanie w zakładzie trwa tak długo, jak długo trwa stan sprawcy niebezpieczny dla ogółu; uwolnienie ma nastąpić z reguły odwołalnie celem stwierdzenia z zachowania się internowanego na wolności, że powód przytrzymania rzeczywiście ustąpił.

Oznaczenie zakładów leczniczych dla przestępców o zmniejszonej poczytalności i określenie ich ustroju będzie rzeczą osobnego rozporządzenia.

Zatarcie kary (§ 8).

Rehabilitacja oznacza zerwanie ostatniego ogniwa w łańcuchu skutków prawnych, związanych ze skazaniem; zaciera kondemnatę i przywraca skazanemu nieposzlakowanie w obliczu prawa. Podstawę tej instytucji jak i warunkowego zawieszenia kary — stanowi zasada etyczna, że popełniony błąd można usunąć przez późniejszą poprawę; równocześnie rehabilitacja czyni zadość postulatowi kryminalnopolitycznemu, by jednostkę, znajdującą się na drodze poprawy, na tej drodze za wszelką cenę utrzymać i ochronić od recydywy.

Myśl zasadnicza rehabilitacji okazuje się tak zdrową i silną, że przyjęcie tej instytucji do wszystkich nowoczesnych kodeksów karnych stanowi tylko kwestję czasu; w szczególności stosowanie rehabilitacji do młodocianych przestępców jest tak uzasadnione i pożądane, że nawet przeciwnicy tej instytucji z reguły godzą się na nią w stosunku do młodocianych.

Projekt oświadcza się za formą rehabilitacji sądowej (*réhabilitation judiciaire*); forma ta ma tę wyższość nad formą rehabilitacji w drodze prawa (*réhabilitation de droit*), że dozwala na *indywidualizującą* ocenę w drodze postępowania i orzeczenia sądowego, czy nastąpiła poprawa jednostki i czy z jej strony nie grozi niebezpieczeństwo porządkowi społecznemu; nadto niezaprzeczenie wyższą wartość dla interesowanego i dla społeczeństwa posiada

rehabilitacja, oparta na decyzji sądu, niż rehabilitacja w drodze łaski lub w drodze prawa.

Powierzając sędziemu w każdym konkretnym przypadku decyzję o udzieleniu rehabilitacji, stara się równocześnie projekt — przez ściśle oznaczenie warunków jej uzyskania w ustawie — zapobiedz szczegółowemu badaniu dotychczasowego życia skazanego i jego przeszłości; tego rodzaju postępowanie byłoby z reguły sprzeczne z interesem skazanego i z celem rehabilitacji, gdyż zamiast zacierać odkrywałoby raczej kondemnatę w tych kołach, w których skazany żyje i których zaufanie zdołał pozyskać. Stąd o udzieleniu albo odmówieniu rehabilitacji ma sąd rozstrzygać nie wedle swobodnego uznania, lecz wyłącznie na podstawie stwierdzenia warunków, wskazanych przez ustawę.

Warunki te są następujące:

a) skazaniec nie był sądownie karany aż do kondemnaty, o której zatarcie chodzi; sprawca, wobec którego sąd odstąpił od kary, jak i skazaniec, który uzyskał zatarcie kondemnaty, są sądownie nieposzlakowani;

b) skazaniec wynagrodził szkodę, wyrządzoną swym czynem, lub przynajmniej starał się w miarę sił ją wynagrodzić. Warunek ten ma podwójne znaczenie: z jednej strony jest dowodem poprawy sprawcy, z drugiej strony zaś wymaga tego wzgląd na poszkodowanego, by przestępcy nie przywrócić nieposzlakowania, jak długo ekonomiczne skutki przestępstwa trwają;

c) skazaniec przez oznaczony pod d) czas nie zostanie skazany za nowe przestępstwo; jeżeli jednak w tym czasie popełni występki lub przekroczenie mniejszej wagi, którego pobudka nie jest hańbiąca, może sąd zezwolić tylko łącznie na zatarcie obu wyroków, o ile oczywiście innym warunkom zatarcia zadość uczyniono, w szczególności, o ile upłynął czasokres wymagany do zatarcia pierwszego i drugiego przestępstwa;

d) od chwili odcierpienia kary lub darowania jej w drodze łaski, względnie od chwili prawomocności wyroku w razie zawieszenia wykonania kary lub zastąpienia jej

wychowaniem poprawczem, a w razie warunkowego uwolnienia od chwili uznania kary za umorzoną upłynęło 10 lat w razie skazania najmniej na karę sześciu miesięcy, a 5 lat we wszystkich innych wypadkach. W okres ten nie wlicza się czasu, przepędzonego w zakładzie poprawczym.

O zatarcu kary rozstrzyga na wniosek interesowanego sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji (a zatem sąd dla młodocianych), na posiedzeniu niejawnem po wysłuchaniu zdania prokuratora sądu.

Orzeczenie sądu ma formę uchwały, przeciw której interesowanemu jak i prokuratorowi służy zażalenie do sądu apelacyjnego (§ 15).

Skutek zatarcia kary polega na tem, że rehabilitowany uchodzi za człowieka sądownie nieposzlakowanego. Zatarcie kondemnaty zaznacza się w akcie karnym, w karcie karnej urzędu rejestru kar i w zapiskach władz administracyjnych. Na rehabilitowanym nie ciąży już obowiązek podania swego skazania na pytanie sądu lub innej władzy; zatartej kondemnaty nie wymienia się ani w karcie karnej, ani w świadectwie moralności i nie wolno też jej w jakikolwiek sposób tam uwidocznic.

Sąd specjalny dla młodocianych przestępców (§ 9).

§§ 9—11 projektu zawierają postanowienia z zakresu postępowania karnego.

Odrębne postanowienia prawa karnego materialnego dla młodocianych przestępców wymagają uzupełnienia w drodze zmiany i postanowień postępowania karnego; reforma prawa karnego dla młodocianych prowadzi do specjalnego prawa karnego materialnego i formalnego.

Na pierwszy plan wysuwa się kwestja specjalnego sądu dla młodocianych. W r. 1899 rozpoczyna swą działalność pierwszy sąd Children Court w Chicago, a za tym przykładem poszły wnet wszystkie państwa północno-amerykańskie, dalej Anglja (§ 111 Children Act 1908), Belgja (ust. z 15 maja 1912), Francja (ust. z 22 lipca 1912) i Wę-

gry (art. ust. VII z 1913); w Austrii i w Niemczech stworzono w ramach obowiązującej procedury karnej w drodze administracyjnej odrębne oddziały sądowe dla młodocianych; wreszcie szereg projektów, w szczególności projekt szwajcarski z 1915 r., dalej projekt niemiecki z 1912 i projekty austriackie z 1907, 1909, 1911 i 1917 — uznają konieczność wprowadzenia odrębnego sądu dla młodocianych. U nas dekret z 7 lutego 1919 (dziennik praw państwa polskiego № 14 poz. 171) przewiduje utworzenie specjalnych sądów pokoju dla nieletnich w miastach: Warszawie, Łodzi i Lublinie; określenie terminu wprowadzenia tego dekretu w życie, które dotychczas nie nastąpiło, zastrzeżono ministrowi sprawiedliwości *).

We wspomnianych wyżej ustawach i projektach można stwierdzić dwa kierunki, różniące się między sobą poglądem na istotę i ustrój sądu dla młodocianych. Jeden, reprezentowany przez Austrię i Niemcy, pojmując rzecz zewnętrznie i formalnie, zadawalnia się zmianą podziału czynności w sądzie i przydziałem spraw karnych przeciw młodocianym jednemu oddziałowi sądowemu; drugi kierunek, sięgając głębiej w istotę rzeczy, zmienia normy ustawowe o właściwości sądów i dąży do utworzenia sądów dla młodocianych o specjalnej obsadzie, o odrębnej kompetencji, oddzielonych nawet zewnętrznie — co nie jest rzeczą podrzedną — od zwyczajnych sądów karnych. Projekt, idąc za drugim kierunkiem, przydziela *wszystkie* sprawy karne przeciw młodocianym, bez względu na prawną kwalifikację czynu przestępnego, *jednemu sędziemu*. W ten sposób wyklucza projekt przede wszystkim wobec młodocianych sądy przysięgłych, których niebezpieczeństwo dla niedojrzałego życia psychicznego oskarżonego jest powszechnie uznawane i znane; podobnie wyklucza sądy przysięgłych ustawodawstwo niemieckie (por. § 73 ustawy o organizacji sądu), tudzież ustawa francuska z r. 1912.

Projekt idzie jednak dalej i przydziela — za wzorem Ameryki Północnej, Belgji i Węgier — jednemu sędziemu sprawy karne, które w stosunku do dorosłych należą

do sądu kolegjalnego. Specyficzne zadanie sędziego dla młodocianych, polegające na jaknajdalej idącej *indywidualizacji*, spełni niewątpliwie lepiej jeden sędzia, niż sąd kolegjalny; nadto spotęgowane poczucie odpowiedzialności, możliwość jaknajwiększej specjalizacji, osobiste przejęcie się sprawą i dążność do jej rozpatrzenia w sposób wszechstronny — zapewniają niezaprzeczoną wyższość sędziemu jednemu nad sądem kolegjalnym. Powierzenie jednemu sędziemu orzecznictwa karnego i w sprawach o najcięższe przestępstwa może atoli rodzić pewne wątpliwości co do słusznego i jednolitego stosowania ustawy; projekt uznaje to niebezpieczeństwo i stara mu się zapobiec przez stworzenie osobistych i rzeczowych gwarancji trafnego wyroku. Osobistą rękojmię stanowiąc winien jak najstaranniejszy dobór sędziów dla młodocianych. Jeżeli zadanie sędziego wogóle jest szczytne i odpowiedzialne, to zadanie, czekające sędziego dla młodocianych będzie niewątpliwie najszczytniejsze, a zarazem najtrudniejsze i najbardziej odpowiedzialne. Sędzia dla młodocianych winien nie tylko rozporządzać doświadczeniem życiowym, ma nie tylko posiadać odpowiednie przygotowanie teoretyczne z dziedziny pedagogii, psychologii i psychopatologii, ale w pierwszym rzędzie musi swój zawód pokochać i oddawać mu się ciałem i duszą. Samo formalne spełnienie obowiązków nie wystarczy; zapał i osobiste przejęcie się jednostki swem zadaniem mogą tylko urzędowi nadać charakter misji społecznej, którą sąd dla młodocianych spełnia i spełniać winien. Jest uzasadnioną nadzieją, że wśród sędziów naszych, zwłaszcza w Małopolsce, jednostki takie się znajdują, a nawet już znajdują.

Gwarancje rzeczowe sprawiedliwego wymiaru sprawiedliwości przez jednego sędziego stanowią wedle projektu z jednej strony wprowadzenie koniecznej obrony dla wszystkich młodocianych, z drugiej zaś strony użyczenie pełnej apelacji od wyroków sędziego dla młodocianych.

Za prostą konsekwencją zasady, że młodociany przestępca odpowiada przed specjalnym sądem, uważać należy

postanowienie, że w razie łączności (scil. podmiotowej) spraw karnych następuje wydzielenie sprawy młodocianego i przydzielenie jej sądowi dla młodocianych.

Badanie osobistych stosunków sprawcy (§ 10).

W przeciwieństwie do dotychczasowego orzecznictwa karnego sędzia dla młodocianych będzie sądził nie tyle *czyn karny*, ile raczej *sprawcę*, a jego wyrok nie będzie ograniczony do kary jako jedynej i typowej formy reakcji wobec przestępstwa, lecz będzie zawierał *indywidualizujące* zarządzenie, odpowiadające stanowi oskarżonego. Sąd zakres badania sędziego z natury rzeczy rozszerza się poza dotychczasowe ciasne ramy śledztwa, ograniczającego się tylko do kwestji popełnienia przestępstwa i rozciąga się nie tylko na czyn, stanowiący drobny wycinek z życia sprawcy, lecz także na jego dotychczasowe życie, na jego stosunki osobiste, biologiczne i społeczne.

W szczególności zadaniem sędziego będzie stwierdzić wiek sprawcy, stan jego rozwoju fizycznego i duchowego, dotychczasowe kształcenie i rodzaj zajęcia, charakter, pobudkę czynu, dotychczasowe kary, niemniej warunki, tyżące się środowiska społecznego, w którym sprawca przebywa, a zatem miejsce zamieszkania, stosunki rodzinne, wyznanie, język i t. p.

Projekt nakazuje ogólnie sędziemu zbadać stosunki osobistych młodocianego, nie krępując go ich szczegółowym i wyczerpującym wyliczeniem; w każdym konkretnym przypadku sam sędzia oznaczy sobie zakres badania tych stosunków w ten sposób, by gruntowność dochodzeń pogodzić z szybkim tokiem postępowania i orzecznictwa.

Przy badaniu stosunków osobistych sprawcy może sędzia korzystać z pomocy osób, zajmujących się opieką nad młodzieżą lub jej wychowaniem, osób zaufania lub opiekunów sądowych; dochodzenia tych osób będą w przeciwieństwie do dochodzeń, prowadzonych przez niższe organa policyjne, prowadzone w sposób bardziej dyskretny i celowy.

Zastępstwo i obrona (§ 11).

Pojęcie zdolności procesowej karnej nie jest znane żadnej z obowiązujących w Polsce procedur karnych; zdolność tę dla każdego oskarżonego domniemywa się bez względu na jego wiek.

Stąd np. wedle austriackiej procedury już dziesięcioletni oskarżony może samodzielnie zalić się przeciw zarządzeniom i orzeczeniom sędziego śledczego, wnosić opozycję przeciw aktowi oskarżenia, żądać uzupełnienia śledztwa wstępnego; na rozprawie głównej winien aktowi oskarżenia przeciwstawić ze swej strony zwięzłe przedstawienie stanu rzeczy, na wnioski prokuratora się oświadczać, a w szczególności w umiejętny sposób zalić się, lub wytykać braki w postępowaniu, o ile nie chce się narażać na utratę środka prawnego.

Projekt pragnie ograniczyć ujemne strony, związane z obowiązującym stanem ustawodawstwa, a) wprowadzając obowiązkowe zawiadomienie zastępcy prawnego młodocianego, b) nakazując ustanowienie obrońcy dla młodocianego przy rozprawie głównej.

Wedle projektu zastępca prawny (ojciec, opiekun, ewentualnie kurator) obwinionego otrzymuje zawiadomienie o wdrożeniu postępowania karnego przeciw młodocianemu, o orzeczeniu przeciw niemu aresztu śledczego lub tymczasowego przytrzymania, dalej o wniesieniu aktu oskarżenia i rozpisaniu rozprawy głównej lub apelacyjnej. Zastępca prawny młodocianego ma prawo w toku całego postępowania karnego, a zatem już podczas dochodzeń, naprowadzać okoliczności faktyczne i środki dowodowe, zgłaszać stosowne wnioski, tudzież wnosić środki prawne, służące oskarżonemu, a to nawet wbrew jego woli; bieg czasokresów, przepisanych w ustawie do wniesienia środków prawnych, rozpoczyna się dla zastępcy prawnego z chwilą doręczenia mu uchwały sądowej.

W ten sposób projekt nadaje ustawowemu zastępcy młodocianego prawa, których mu procedura austriacka nie

przyznaje, a rozszerza znacznie prawa, już mu udzielone w procedurze niemieckiej (§ 340) i rosyjskiej (art. 61¹, 683¹, 90¹, 749¹). Projekt wprowadza obronę obowiązkową na rozprawie głównej przed sądem dla młodocianych; o ile młodociany oskarżony lub jego zastępca prawny nie wybierze obrońcy, ustanawia go z urzędu sąd dla młodocianych. Obrońca może wnosić środki prawne i wbrew woli oskarżonego.

Przeprowadzenie rozprawy głównej przeciw młodocianemu bez obrońcy pociąga za sobą nieważność postępowania.

W porównaniu z ustawodawstwem obowiązującym projekt rozszerza znacznie zakres przymusu obrony dla młodocianych; procedura austriacka zna obronę konieczną na rozprawie głównej w postępowaniu przed sądem przysięgłych (§ 41), procedura niemiecka w postępowaniu przed sądem przysięgłych, a nadto przed sądem krajowym, o ile oskarżony nie ukończył 16 lat (§ 140), a procedura rosyjska dla rozprawy głównej w postępowaniu przed sądem okręgowym, o ile oskarżony jest młodocianym w wieku od 10 do 17 lat (art. 566¹ i 591¹).

Postępowanie przeciw nieobecnym (§ 12).

Już wyżej przy omawianiu kwestji badania stosunków osobistych młodocianego sprawcy zaznaczono, że sędzia dla młodocianych, który ma do wyboru między darowaniem kary, warunkowem zawieszeniem wykonania kary, wychowaniem ochronnem a karą, może uzasadnić swój wybór między temi alternatywami tylko na podstawie dokładnej znajomości osoby sprawcy, w szczególności jego charakteru i stanu. Opierając się na tej przesłance, jak i na drugiej, że dla stwierdzenia charakteru sprawcy, nieodzownem dla sędziego jest osobiste jego przesłuchanie i poznanie, dochodzimy do wniosku, że należy wykluczyć możność zaocznego osądzenia młodocianego sprawcy; z tego samego powodu należy oświadczyć się przeciw stosowaniu

nakazów karnych dla młodocianych oskarżonych (por. art. 180⁴ — 180¹⁴ rosyjskiej procedury karnej, §§ 447 i nast. procedury niemieckiej [amtsrichterliche Strafbefehle] i §§ 460 — 462 austr. procedury karnej [Strafverfügung]). Nadto podnieść należy, że nawet w sprawach o przestępstwo najmniejszej wagi nie wolno sędziemu wręcz pomijać kwestji umysłowej i moralnej dojrzałości oskarżonego lub ją z góry rozstrzygać w kierunku dodatnim, lecz przeciwnie, obowiązkiem jego będzie — jak już wyżej zaznaczono — kwestję tę w każdym konkretnym przypadku jak najwszechstronniej badać.

Skoro już to badanie wymaga obecności oskarżonego, tembardziej uzasadnionem okazuje się stanowisko projektu, wyrażone w paragrafie dwunastym.

Wykluczenie jawności rozprawy (§ 13).

Jawność rozprawy, której punkt centralny stanowi młodociany, kryje w sobie ze względu na jego poprawę i możliwość dalszej egzystencji w społeczeństwie tyle niebezpieczeństw, że niewątpliwie przewyższają korzyści z nią połączone.

To też projekt wyklucza jawność rozprawy głównej w sprawach karnych przeciw młodocianym; w tej mierze idzie projekt za zgodną opinią teorii, wyrażoną na zjazdach naukowych, za wzorem ustawy niderlandzkiej z 12 lutego 1901 i za procedurą rosyjską; różnica między projektem a ustawą rosyjską polega na tem, że projekt wyklucza *obowiązkowo* jawność rozprawy, kodeks rosyjski zaś (art. 89² i 620⁴) pozostawia decyzję co do wykluczenia jawności sądowni. Mimo wykluczenia jawności mogą być obecne na rozprawie: a) osoby, które na mocy postanowień procedury karnej mają wstęp na salę i podczas rozprawy tajnej, b) osoby, zajmujące się opieką nad młodzieżą lub jej wychowaniem — a to na podstawie zezwolenia sądu.

Sędzia dla młodocianych będzie korzystał z pomocy jednostek i towarzystw, które pracują w interesie dobra

młodzieży; stąd sędzia tym osobom dozwoli wstępu na salę rozpraw, o ile tego zażądata, by czynić spostrzeżenia lub zbierać materiały doświadczałny.

W interesie młodocianego oskarżonego przejmuje projekt z procedury rosyjskiej postanowienie art. 736¹, w myśl którego sąd może uchwalić, że należy wydać oskarżonego na czas przedsięwzięcia czynności sądowej, np. podczas wywodów znawcy-psychjatri o stanie rozwoju oskarżonego lub podczas wywodów stron.

Odwołanie od wyroku (§ 14).

Projekt wprowadza pełne odwołanie od wyroków sądu dla młodocianych. Możliwość ponownego rozpatrywania sprawy przez sąd apelacyjny stanowi jedną z gwarancji słusznego wyroku, nadto zapewnia w znacznym stopniu jednolite stosowanie ustawy.

Ponieważ projekt stanowi tylko nowelę do ustaw obowiązujących w Polsce, przeto obok odwołania służyć stronom inne zwyczajne środki prawne, przewidziane w procedurze karnej; tak np. w wypadkach, określonych w ustawie, strony w Małopolsce mogą wnieść zażalenie nieważności, na ziemiach b. zaboru niemieckiego rewizję, a na ziemiach b. zaboru rosyjskiego skargę w drodze kasacji; nadto mogą strony korzystać i z nadzwyczajnych środków prawnych, znanych ustawie. Odwołaniem może strona zaskarżyć treść wyroku, a więc orzeczenie co do winy lub kary, orzeczenie o odstąpieniu od kary, orzeczenie o warunkowym zawieszeniu kary i orzeczenie o zastąpieniu kary wychowaniem poprawczem.

Tryb postępowania i rozpoznawania środka apelacji normuje dla każdej dzielnicy obowiązująca procedura karna. Projekt uprawnia sąd apelacyjny stosownie do jego uznania do powtórzenia dowodów, już w pierwszej instancji przeprowadzonych, lub do ich uzupełnienia na rozprawie apelacyjnej.

Tymczasowe przytrzymanie i areszt śledczy (§ 16).

Niebezpieczeństwo deprawacji moralnej, połączone dla młodocianego przestępcy z aresztem śledczym, jest tak poważne i oczywiste, że ustawodawca w przyszłej procedurze karnej niewątpliwie ograniczy do wyjątkowych przypadków możliwość stosowania aresztu śledczego do młodocianych. Jakkolwiek przyjąć można, że już w ramach obowiązującego ustawodawstwa sędzia śledczy tylko w nadzwyczajnych wypadkach zastosuje wobec młodocianego areszt śledczy, to jednak należało i dla tych może na ogół nielicznych wypadków wprowadzić reformę w dwu kierunkach.

Projekt żąda po pierwsze, by młodocianego, względem którego okazała się konieczność zastosowania aresztu śledczego lub tymczasowego przytrzymania, umieszczono w osobnej celi. W przeciwieństwie do procedury austriackiej (§ 184) i niemieckiej (§ 116), które wprowadziły wyrażają życzenie traktowania obwinionych, pozostających w areszcie śledczym, wedle systemu odosobnienia, ale równocześnie przez dodanie klauzuli „o ile możliwości“ umożliwiły wręcz przeciwne stosowanie tych przepisów w praktyce, projekt (zgodnie zresztą z art. 416¹ procedury rosyjskiej) wprowadza *obowiązkowe* odosobnienie młodocianych, zaaresztowanych lub tymczasowo przytrzymanych.

Nadto za wskazówką już zawartą w angielskim Youthful Offenders Act 1901, dalej za przykładem ustawy niderlandzkiej z 12 lutego 1901, wreszcie za wzorem wspomnianego art. 416¹ procedury rosyjskiej i projektów austriackich, projekt dozwala, by przytrzymanie lub areszt śledczy wykonano odnośnie do młodocianych w prywatnym zakładzie, o ile tylko zadanie śledztwa przez takie zarządzenie nie ucierpi. Wyznaczenie odpowiednich zakładów pozostawia projekt rozporządzeniu ministra sprawiedliwości.

Wykonanie kary (§ 17).

a) Zasady.

Obok reformy prawa karnego materialnego i formalnego równie ważną, jeśli nie ważniejszą, okazuje się re-

forma *wykonania kary* dla osiągnięcia kryminalno politycznego zadania reformy, t. j. dla skutecznego zwalczania przestępczości młodocianych.

Projekt dąży przede wszystkim do usunięcia dwu ujemnych, pod względem kryminalno-politycznym wręcz szkodliwych zjawisk, związanych z dotychczasowym systemem wykonania kary, a mianowicie: a) krótkotrwałych kar na wolności i b) stykania się młodocianych z dorosłymi skazańcami.

Już dzięki reformie prawa materialnego stosowanie instytucji odstąpienia od kary, warunkowego zawieszenia wykonania kary i zastąpienia kary wychowaniem poprawczym pozwala sędziemu traktować karę więzienną jako *ultima ratio* i należy się spodziewać, że sędzia w tym ostatecznym wypadku z reguły wymierzy karę pozbawienia wolności nie poniżej sześciu miesięcy. O ileby jednak kara więzienna nie przenosiła trzech miesięcy, dozwala projekt na odcierpienie tej kary w zakładach prywatnych, które oznaczy ministerstwo sprawiedliwości, by o ile możliwości uchronić młodocianego od zetknięcia się z więzieniem.

Drugie poważne źródło deprawacji moralnej i przestępczości młodocianych stara się projekt w ten sposób usunąć, że żąda umieszczenia młodocianych skazańców w odrębnym zakładzie, względnie w odrębnych oddziałach zakładów karnych i uniemożliwienia im wszelkiego kontaktu z dorosłymi skazańcami.

Wykonanie dłuższych kar na wolności następuje w myśl projektu wedle systemu progresyjnego. Okres osamotnienia ogranicza projekt do jednego miesiąca. Uznając bez zastrzeżeń zalety więzienia celkowego i jego wyższość nad wspólnością, która zakład karny przemienia w szkołę zbrodni dla młodocianych, nie może jednak polityk kryminalny pominać następującego zjawiska, towarzyszącego systemowi osamotnienia: oto więzienie celkowe łamie energję i siłę woli. Osłabienie siły woli, brak wewnętrznego punktu oparcia stanowi jedno z poważnych źródeł przestępczości: jednostka słaba i bez energji, niezdolna do oparcia się

najślabszej pokusie, którą lada sposobność wytrąca z drogi zgodnej z porządkiem prawnym, stanowi prototyp przestępcy. Osamotnienie to psychologiczne źródło przestępczości potęguje lub je dopiero stwarza tak, że ten jeden ujemny skutek tego systemu przeważa pod względem kryminalno-politycznym nad wszystkimi jego zaletami.

Nadto wykonanie kary wobec młodocianych ma zadanie wyłącznie *wychowawcze*: przygotowanie do życia społecznego.

Przymioty i zalety, których życie przyszłe w społeczeństwie wymaga, a więc poczucie czci, podporządkowanie się wspólnemu planowi pracy, współzawodnictwo w świadczeniach, stosowanie się do swych współpracowników i uwzględnianie ich indywidualności, może u młodocianego rozwinąć jedynie wspólność.

Z tych powodów punkt ciężkości wykonania kary wobec młodocianych stanowi wedle projektu okres wspólności; okres osamotnienia, który może zupełnie odpaść, o ile lekarz więzienny uzna go za szkodliwy dla skazanego, wchodzi w rachubę jedynie jako krótkie stadium obserwacji.

Projekt określa w czwartym ustępie § 17 myśli przewodnie wykonania kary; w tej mierze idzie za przykładem ustawy francuskiej z 1850 (Loi sur l'éducation et le patronage de jeunes détenus), która w pierwszym artykule określa jako zadanie zakładów karnych dla młodocianych zapewnienie „d'une éducation morale, religieuse et professionnelle“.

Projekt ogranicza się do ogólnego wskazania zasad wykonania kary, wychodząc z założenia, że zasadnicze znaczenie ma nie tyle system więzienny, ile raczej jego umiejętne i celowe przeprowadzenie; podkreśla jedynie postulat kształcenia młodocianego w rzemiośle lub zawodzie tak, by mógł uzyskać ekonomiczną podstawę dla swej egzystencji na wolności.

Projekt wyklucza stosowanie ciemnicy jako środka dyscyplinarnego do młodocianych więźniów, a to jako środka zbyt drastycznego ze względu na ich wiek.

b) Warunkowe uwolnienie (§ 18).

Warunkowe uwolnienie, ostatnie ogniwo wykonania kary wedle systemu progresyjnego, jest instytucją prawną, a nie aktem łaski. O jego stosowaniu decydują nie względy litości, słuszności, mądrości politycznej lub osobisty fawor jednostki, wykonywującej prawo łaski, lecz rozstrzyga jedynie i wyłącznie za istnienie warunków, w ustawie określonych; innemi słowy więzień, który tym ustawowym wymogom zadość uczynił, uzyskuje publiczno-prawne roszczenie do warunkowego uwolnienia.

Instytucja warunkowego uwolnienia ma za podstawę tę samą myśl zasadniczą, co warunkowe zawieszenie wykonania kary: umorzenie części kary można uzyskać dzięki nienagannemu sprawowaniu się w okresie próby.

Stąd też konstrukcja prawna obu instytucji okazuje silną analogję. Warunki uzyskania warunkowego uwolnienia są wedle projektu następujące:

a) skazany odcierpiał dwie trzecie oznaczonej w wyroku kary na wolności.

Wszystkie ustawodawstwa europejskie i niektóre pozaeuropejskie zgodnie oznaczają w ustawie część kary, którą skazany musi odcierpieć, (*certain temps d'expiation*), by uzyskać warunkowe uwolnienie; różnią się między sobą tylko co do wymiaru tego czasokresu. I tak jedna grupa ustaw (np. Belgja, Japonja) dopuszcza warunkowego uwolnienia już po odbyciu jednej trzeciej części kary, inne żądają odcierpienia połowy kary (np. Francja, Serbja, Meksyk, Krocja), inne wreszcie trzech czwartych, (np. Włochy, Niemcy, Węgry, Finlandja, Bośnia, Bułgarja).

Projekt przyłącza się do grupy ustaw, dopuszczających warunkowego uwolnienia po odcierpieniu dwu trzecich kary, to jest postępujących mniej więcej drogą środkową; do tych należą ustawodawstwa w Szwecji i Norwegji, w Portugalji, w szeregu kantonów szwajcarskich, wreszcie w Królestwie Polskiem (por. art. 24 przepisów przechodnich do kodeksu karnego tymczasowo obowiązującego).

Natomiast projekt nie określa granicy minimalnej w miesiącach lub latach, przed której upływem uwolnienie byłoby niedopuszczalne.

Projekt wychodzi z założenia, że przy rozumnym stosowaniu instytucji w praktyce z góry wykluczone będzie warunkowe uwolnienie przy karach, wynoszących kilka tygodni lub parę miesięcy; zresztą ministerstwo sprawiedliwości jako najwyższa władza, powołana do wykonania kary, potrafi drogą odpowiednich rozporządzeń lub instrukcji stosowanie warunkowego uwolnienia sprowadzić do odpowiednich rozmiarów.

Oznaczenie zaś granicy minimalnej, np. sześciu miesięcy w projektach austriackich, prowadzi do tej niepożądanego konsekwencji, że A, skazany na sześć miesięcy, może odzyskać wolność już po czterech miesiącach, gdy B, skazany na pięć miesięcy, musi cały ten okres przepędzić w więzieniu.

b) Przeszłość skazańca i jego zachowanie się w toku wykonania kary uzasadnia prognozę, że nie nadużyje wolności do popełniania nowych przestępstw.

Prognoza jako sąd subiektywny może oczywiście okazać się mylną. Projekt zawiera dwa dalsze postanowienia, które wypływają z chęci utrzymania uwolnionego na drodze poprawy w okresie warunkowego uwolnienia, w okresie najkrytyczniejszym ze względu na niebezpieczeństwo recydywy.

Z jednej strony nakłada na władzę, zarządzającą warunkowe uwolnienie, obowiązek wystarania się dla uwolnionego o sposobność do pracy, jako o ekonomiczną podstawę bytu; i w tej mierze liczyć należy na pomoc i zrozumienie u społeczeństwa, tak że projekt poleca władzom więziennym współdziałać w tym kierunku z stowarzyszeniami opieki nad młodzieżą. Z drugiej strony nakazuje projekt oddanie warunkowo uwolnionego pod dozór ochronny jednostki lub stowarzyszenia na okres próby.

Kwestja, której władzy należy powierzyć decyzję o warunkowym uwolnieniu, pozostaje w ścisłym związku z charakterem prawnym instytucji. W państwach, w których

warunkowe uwolnienie ma charakter aktu łaski, np. w Anglii, w Ameryce Północnej, w Szwecji rozstrzyga o uwolnieniu król, względnie gubernator stanu. Natomiast w państwach, w których warunkowe uwolnienie posiada charakter instytucji prawnej, decyduje o niem najwyższa władza powołana do wykonania kary, z reguły minister sprawiedliwości lub minister spraw wewnętrznych (np. w Niemczech, w Serbji, na Węgrzech, we Francji, w Belgji, we Włoszech, w Portugalji, Bułgarji, Niderlandach) — lub też — zwłaszcza w najnowszych kodyfikacjach, np. w Norwegji, Japonji, pierwsza instancja, wykonywająca karę, a więc dykcja więzienna lub władza, powołana do wykonania kary.

Projekt powołuje do rozstrzygania o warunkowym uwolnieniu i o jego odwołaniu okręgowe dykcje więzienne, których (częściową) organizację przynosi u nas dekret z 7 lutego 1919 (Dz. pr. № 14 z 8 lutego 1919, poz. 173). Dykcje więzienne stanowią niejako drugą instancję władzy, powołanej do wykonania kary, a ich zakres działania rozciąga się na kilka okręgów sąd wych; stąd i w interesie jednostajnego stosowania instytucji leży powołanie ich do rozstrzygania o warunkowym uwolnieniu. Decyzja dykcji więziennej zapada po wysłuchaniu zdania prokuratora sądu apelacyjnego. Czas próby wynosi najmniej rok, zresztą odpowiada czasowi odcierpianej kary. Korzystne przebycie okresu próby pociąga za sobą zupełne umorzenie kary; w przeciwnym razie następuje odwołanie warunkowego uwolnienia i zarządzenie wykonania nieodcierpianej części kary.

Powody odwołania warunkowego uwolnienia i ostateczny jego termin normuje projekt analogicznie, jak przy instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary.

---

*) W toku druku tej pracy, który przeciągnął się z przyczyn od autora niezależnych, ogłosiło ministerstwo sprawiedliwości rozporządzenie w przedmiocie urzędzenia sądów dla nieletnich (Dz. Praw p. p. z 5 sierpnia 1919, № 63, poz. 378), którego nie można już było uwzględnić.

